

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ENVER PAŞA'NIN TRABLUSGARP GÜNLÜĞÜ

TARİH & KÜLTÜR

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Enver Paşa'nın Trablusgarp Günlüğü

Çeviri: Nurten Kutsal

Kapak Tasarımı: Neslihan Bilge

ISBN: 978-605-9833-07-3

T&K YAYINLARI No: 5

Birinci Basım: Ağustos 2015

© 2015, T&K Yayınları

Kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları T&K Yayınları'na aittir. Yayınevinden yazılı izin almadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Bu kitabın Almanca orijinali ilk olarak 1918 yılında Münih'te Hugo Bruckmann Yayınevi tarafından basılmıştır.

T&K YAYINLARI®

İnternet: www.tarihvekuram.com **e-posta:** bilgi@tarihvekuram.com

Baskı ve Cilt: İstiklal Matbaası Yıldız Sanayi Sitesi Kat: 3 No: 131 Cevizlibağ/İstanbul

Tel: (0212) 481 92 57

Enver Paşa'nın Trablusgarp Günlüğü

Enver Paşa (1881-1922)

Sunuş

Enver Paşa'nın günlüğü mü mektupları mı?

“Enver Paşa'nın Trablusgarp Günlüğü” başlığıyla sizlere sunduğumuz bu çalışma, Alman Genelkurmayı tarafından 1917 yılında hazırlanarak 1918'de Münih'te yayınlanmış bir savaş propagandası kitabının çevirisidir. Friedrich Perzynski tarafından yayına hazırlanan bu kitapçık Alman Genelkurmayı tarafından basılarak subaylara dağıtılmıştır.

Metin, Enver Paşa'ya aittir ancak Almanların düzenlediği gibi günlük olarak kaleme alınmamıştır. Asılları günlük değil mektuplardır.

Alman Genelkurmayı savaş propagandası amacıyla hazırladığı bu kitapçıkta bir mektubu çağrıştıran bölümleri çıkarmış, üslupları değiştirmiş ve metni *“Enver Paşa'nın günlüğü”* gibi yayınlamıştır.

Aslında bu değişiklik, Almanların da gizlediği bir durum değildir. Nitekim önsözde bunu dile getirmekten de çekinmezler: *“Aslında birkaç dosta yazılmış olan bu evrak...”*

Mektupların kime hitaben yazıldığı bugün bile bir tartışma konusudur.

Mektupları gün ışığına çıkaran ünlü Alman tarihçi Ernst Jaeckh (1875-1959) kendisine yazıldığını öne sürmektedir. Jaeckh, Türk dostu görüşleriyle tanınmış bir Alman siyasetçidir. Nitekim, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Enver Paşa başta olmak üzere İttihatçılarla kurduğu kişisel dostluklarla savaş sırasında Türk-Alman ittifakının oluşmasına büyük katkıda bulunmuştur. Savaşın ardından Türk dostu görüşlerinden vazgeçmemiştir.

Hatta 1921’de Ermenilerin düzenlediği bir suikastte şehit düşen Talat Paşa’nın Berlin’deki cenazesinde yaptığı duygusal konuşma çok ünlüdür.

Jaekkh, Nazi karşıtı görüşleri nedeniyle 1930’larda Almanya’yı terk ederek ABD’ye göç etti. Üniversitelerde çalışan Jaekkh, Columbia Üniversitesi’nde de Ortadoğu Enstitüsü’nü kurmuştur. Enver Paşa’nın mektuplarının Fransızca asılları halen bu üniversitede ve Yale’dedir.

Mektupları Fransızca asıllarından Türkçeye çevirerek yayınlayan Şükrü Hanioglu, orijinal metinde yer alan “*Ma Chère*” ve “*Ah Chère*” gibi fennin hitaplardan yola çıkarak en azından bir kısmının bir Alman kadına yazıldığını düşünmektedir.¹

Yine de “mektup”tan “günlüğe” dönüştürürken yapılan değişikliklere birkaç örnek verelim.

Almanlar, 4 Eylül 1911 tarihli ilk mektuptaki şu bölümü çıkarmış:

“Bu gece çok yorgunum... Benim için her şey hüznün verici... Düşman süngüleriyle hırpalanmış ve yaralanmış vatan, hasta yataklarında matem tutuyor. Duygusal olan siz bile şu andaki durumumu tahmin edemezsiniz.”²

27 Şubat 1912 tarihli mektupta Almanların “*Alman dostlarımdan öğrendiğim kadarıyla, Avrupa gazeteleri İtalyanların hezimetinden pek bahsetmiyormuş.*” olarak yayınladığı cümlemin aslı ise şöyle: “*Gazetelerde İtalyan mağlubiyetinden nadiren bahsedildiğini söylüyorsunuz.*”

Bu değişiklik, mektupları günlüğe dönüştürmek için yapılması zorunlu bir düzenleme.³

Trablusgarp’taki çatışmaların arttığı ve Enver Paşa’nın umutsuz bir dönemine rastlayan 22 Ekim 1911 tarihli mektupta ise savaş propagandasına çok da uymayacak şu duygusal ifadeler yine çıkarılmış:

“Kimbilir ne zamandır değiştirilmemiş beyaz bir çarşaf var yataкта, zavallı bir şekilde bir yandan sarkıyor. Hortlak yatağı gibi görünüyor gözüme. İşte yine moralim bozuk, odanın ortasındaki küçük masaya başım ellerimin arasında oturdum. Duvarda asılı kararmış aynada kendime bakmaya çekiniyorum çünkü gündüz yüzümdeki ümitli ifade akşam olunca kayboluyor. Korkunç bir lavabonun üzerinde tek bir beyaz

¹ HANİOĞLU Şükrü (yayına hazırlayan), *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*, Der Yayınları, İstanbul, 1989. Elinizdeki kitapla asılları arasında yapılan kıyaslama için Hanioglu’nun kitabı esas alınmıştır.

² HANİOĞLU, s. 75.

³ HANİOĞLU, s. 120

demir su kabı, kırık bir ibrik. Bir bardak, hâlâ bir kaç dişi kalmış ve kirli bir fırçanın kılları arasına iyice gömülmüş bir tarak duruyor. İşte duygulu ve sanatkâr ruhlu olarak gördüğün dostunuzun çevresi. Her şeyi çok zayıf bir mum ışığı aydınlatıyor. Ve ümitsizlik her yanımı kaplıyor, vazifemi yerine getirmekteki ümitsizlik.”⁴

Enver Paşa'nın belki de “intihar etmek”ten bahsettiği bir bölüm de Almanlar tarafından çıkarılmış. 17 Mayıs 1912 tarihli mektubundaki şu bölümler Almanca baskıda yer almıyor:

“Ben bütün bunların neye yaradığını kendi kendime soruyorum. Zannettiğiniz kadar kuvvetli değilim. Burada bulunan mağaralar, bazen bende hiç kimse tarafından tanınmayan, yalnız bir adam olarak yaşama isteği uyandırıyor. Bazen çok büyük yükleri olan bu hayatı ortadan kaldırmak için bir kurşun ya da top mermisi arıyorum.”⁵

Almanlar neden

Enver Paşa'nın bütün mektuplarını yayınlamadı?

Almanların mektupları “günlük” haline getirmek için kimi duygusal bölümleri silmeleri “savaş propagandası” amacı düşünüldüğünde normal karşılanabilir. Ancak Enver Paşa'nın kimi mektuplarında Almanların ciddi değişiklikler yaptığını ve açık bir sansür uyguladığını da ortaya koymak durumundayız.

Almanlar yayınladıkları kitapçıkta, Enver Paşa'nın bütün mektuplarına yer vermemiştir. Ernst Jaeckh tarafından gün ışığına çıkarılmış mektuplar 19 Mart 1911 tarihinde başlar, 13 Eylül 1913'e kadar devam eder. Bu mektupları kabaca üç döneme ayırmak mümkündür:

1. Arnautluk'ta başlayan isyan (19 Mart 1911- 9 Ağustos 1911)
2. Enver Paşa'nın Trablusgarp'a gizlice gidişi ve İtalyanlara karşı direnişte görev alması (4 Eylül 1911-25 Kasım 1912)
3. Balkan Savaşları (22 Aralık 1912-13 Eylül 1913)

Almanlar, kitapçıkta sadece ikinci bölümde yer alan mektupları yayınlamayı uygun görmüşler. Bu da Birinci Dünya Savaşı'nda Almanların izlediği ittifak politikasıyla alakalıdır.

4 HANIOĞLU, s. 84

5 HANIOĞLU, s.130.

Arnavutluk isyanıyla ilgili mektuplar, Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki çıkarlarına hizmet edecek içeriğe sahip değildir. Her şeyden önce, Arnavutluk bu kitapçığın yayınlandığı 1918'de zaten çoktan Osmanlı egemenliğinden çıkmış durumdaydı ve Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı öncesi yaptığı anlaşma gereği Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakmayı kabul ettiği topraklardandı. Dolayısıyla Enver Paşa'nın Arnavutluk İsyanı sırasında yazdıkları, Katolik Arnavutların ayaklanmasını eleştirme- si, Avrupa ülkelerinin bu isyanı nasıl desteklediğini anlatması ve bölgede o dönem Müslümanların çoğunlukta olduğundan bahsetmesi elbette Almanya'nın 1918 yılındaki dış politikasıyla uyumsuzdu. Bu yüzden Arnavutluk İsyanı dönemine ait mektuplar Almanlar tarafından yayınlanmamıştır.

Enver Paşa'nın Balkan Savaşları döneminde yazdığı mektuplar da Almanların hoşuna gitmeyecek içerikteydi. Her şeyden önce, Enver Paşa'nın Bulgarlarla savaşmış olması, Bulgarların gerçekleştirdiği zulümden bahsetmesi ve Balkanların Türklüğüne ve Müslümanlığına yaptığı vurgular elbette Almanları rahatsız edecekti. Çünkü Bulgaristan Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında müttefikiydi. Ve Enver Paşa'nın mektuplarında "kaybettik" dediği Batı Trakya, Makedonya ve Doğu Rumeli Almanya tarafından Bulgaristan'a vaat edilmişti.

Bu nedenlerle Almanlar, Enver Paşa'nın mektuplarını Trablusgarp'ta savaştığı dönemle sınırlandırarak yayınlamıştır.⁶

Almanlar bu kitabı niye 1918'de yayınladı?

Almanların Enver Paşa'nın Trablusgarp mektuplarını bir kitap haline getirmek için 1918 yılına kadar beklemleri üzerinde durulması gereken bir başka mesele. Çünkü Enver Paşa'nın mektupları Ernst Jaeckh tarafından ilk olarak 1912 yılında bir gazetede yayınlanmıştı. Almanlar bu mektupları yayınlamak için neden 6 sene beklemişti?

Öncelikli neden İtalya'yla kurdukları ittifak. Bilindiği gibi Almanya; İtalya ve Avusturya-Macaristan ile 1882 yılında yaptığı anlaşmayla Üçlü İttifak'ı kurmuştu. Hatta bu kitapçıkta bahsi geçen Trablusgarp işgali sırasında Almanya Osmanlı'nın değil İtalya'nın yanında yer almış ve işgali desteklemişti.

Ancak Almanya-İtalya ilişkileri daha sonra bozuldu. İtalya Birinci Dün-

6 Enver Paşa'nın Trablusgarp dışındaki mektuplarının Almanlar tarafından neden yayınlanmadığına dair benzer görüşleri için bkz. HANIOĞLU, s. 14-18.

ya Savaşı'na Almanya yanında girmeyi kabul etmedi, hatta 1915 yılında Balkanlar'daki çıkar çatışmaları yüzünden Avusturya-Macaristan'a savaş ilan ederek İngiltere-Fransa-Rusya'nın oluşturduğu Üçlü İtilaf'a katıldı. Dolayısıyla Enver Paşa'nın İtalyan işgaline karşı direnişi Almanya'da 1915'ten sonra oluşan İtalya karşıtı havayı destekleyecek bir propaganda malzemesi olarak görülmüş olmalı.

Yine de, Almanlar bu kitabı İtalya'yla savaşa giriştikleri 1915'te değil de birkaç sene sonra yayınlamışlardır. Demek ki mesele sadece İtalya'yla sınırlı değildir.

Bir diğer neden kanımızca, Almanya'nın Ortadoğu siyasetidir. Yaygın kanının aksine Almanya için Osmanlı Birinci Dünya Savaşı'na girerken "*eşit müttefik*" değil, savaşın kazanılması durumunda "*sömürge*" haline getirilecek bir ülkeydi. Bu yüzden Almanların Osmanlı topraklarında farklı siyasi çalışmaları da olmuştur. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Almanya, Ortadoğu üzerindeki İngiltere-Fransa-Rusya rekabetine karşı çıkmak yerine, bu paylaşım mücadelesinde yer almayı tercih etmiştir. II. Wilhelm'in büyük önem verdiği Bağdat Demiryolu inşaatı da bu emellerin bir ürünüdür. Almanya inşa ettiği demiryolunun etrafındaki topraklarda egemenlik kazanmasını sağlayan anlaşma sayesinde Ankara'dan Hicaz'a kadar uzanan bölgede önemli bir egemenlik alanı yaratmış ve böylelikle İngilizlerin bir adım önüne geçmiş oluyordu.

Almanların savaşı kazanması durumunda Ortadoğu'yu Osmanlı'ya bırakmak gibi bir düşüncesi yoktu. Bunu, Osmanlı'dan bağımsız ve Osmanlı yetkililerine haber vermeden Ortadoğu'da yürüttükleri ajan faaliyetlerinden anlamak mümkün. Bunun örneklerini dönemin önemli İttihatçı liderlerinin anılarında görebiliriz. Örneğin Cemal Paşa, anılarında Arap kabilelerinin isyan etmemesi için çabalarken Almanlardan yeteri kadar yardım alamamaktan şikayet eder. Hatta Arap liderlere ayaklanmasını diye çil çil altın dağıtmak zorunda kalan Cemal Paşa, Almanya'dan bu konuda yardım alamadığı gibi, pek çok Alman subayın ayrıca altın dağıttığına da şahit olur. Ayrıca, ünlü İngiliz ajan Lawrence'ın Mekke Şerifi Hüseyin ile yaptığı anlaşma bilinir, ama Almanların Şerif Hüseyin'in rakibi Raşidilere verdiği destek bilinmez.

Dolayısıyla Almanların Arap politikası ve Ortadoğu stratejisi bölgeyi Osmanlı hakimiyetine terk etmek değil, uzun vadeli olarak bölge üzerinde egemenlik kurmaktı. Almanlar Arap kabileleri üzerinde çalışma yapmakla yetinmemiş, Filistin'de de Protestan misyonerlerine destek olmuş, hatta Siyonistlerin İsrail projesine destek olacağını ilan ederek Almanya'daki

Yahudilerin Ortadoğu'ya göçmelerine yardımcı olmuştur.⁷

Sonuç olarak Almanların Libya'daki Arap-Türk ortak direnişi hakkında bir propaganda kitabı yayınlaması Birinci Dünya Savaşı başlarında çok mümkün değildi. Almanlar Araplarla Türklerin dostluğunu vurgulamak yerine Ortadoğu'ya özgürlük getirecek ülke olmayı tercih ediyordu. Tabii 1917'den sonra durum değişti, Şerif Hüseyin'in önderlik ettiği ve İngilizlerin desteklediği Arap İsyanı Almanya'yı da telaşlandırdı. İngiltere'nin hızla Hicaz ve Basra'yı ele geçirdiği 1917 yılının ardından 1918'de Trablusgarp'taki Türk-Arap dostluğuna vurgu yapmak artık Almanya için de tercih edilir duruma gelmişti. Alman Genelkurmayı Enver Paşa'nın Libya direnişindeki rolünü bir destan haline getirerek hem Arap İsyanı yüzünden endişelenmeye başlayan kendi subaylarına moral vermeyi hem de Araplara propaganda yapmayı hedeflemiş olmalı.

Sonuç olarak Enver Paşa'nın mektuplarını tam da 1918 başında yayınlamak Almanlar açısından Birinci Dünya Savaşı'nın gidişatının değişmesiyle alakalıdır.

Enver Paşa'nın mektuplarına Alman sansürü

Şükrü Hanioglu'nun yayına hazırladığı mektuplarla Almanların 1918'de yayınladıklarını karşılaştırdığımızda birtakım önemli farklılıklar görüyoruz. Bunlar hakkında da okurlarımızı bilgilendirmemiz gerekiyor.

1. Almanlar kimi mektupları hiç yayınlamamış.⁸ Bu seçimi hangi kıstasa göre yaptıklarını anlamak zor. Çünkü hiç yer verilmeyen mektuplarla yayınlananlar arasında gözle görülür önemli bir fark yok. Almanlar belki kitapçığı kısa tutmak istedi, belki de bizim fark edemediğimiz bir nedenle o mektuplardan rahatsız oldu.

2. Mektuplarda Enver Paşa'nın Osmanlı merkezi yönetimiyle yürüttüğü tartışmalardan bahsedilen kimi bölümler çıkartılmış. Bunun amacını anlamak zor olmasa gerek. Bilindiği gibi Birinci Dünya Savaşı sırasında Enver Paşa Osmanlı'nın mutlak hakimi durumundaydı, aynı zamanda Almanya'yla ittifaka en çok inanan kişiydi. Bu yüzden Almanya için En-

7 Evet, tarihin garip bir cilvesi olarak Almanya Birinci Dünya Savaşı sırasında Siyonizmi destekliyordu.

8 Amacımız Almanların baskısıyla Şükrü Hanioglu'nun derlediği mektuplar arasındaki bütün farkları burada göstermek değil. Ancak biz yine de okurlarımıza bilgi vermesi açısından Almanların hiç yayınlamadığı mektupların tarihlerini sunalım. 1911 yılı: 8 Ekim, 17 Ekim, 22 Ekim, 1912 yılı: 21 Ocak, 20 Haziran, 29 Haziran, 4 Temmuz, 11 Temmuz, 12 Temmuz, 29 Temmuz, 5 Ağustos, 6 Eylül, 12 Eylül, 20 Eylül, 2 Kasım.

ver Paşa demek “Osmanlı” demekti. Almanların Osmanlı’ya gönderdiği kimi askeri malzemenin üstüne “*Enverland*” yazdığı herkesin malumudur. Enver Paşa’ya ve Osmanlı üzerindeki hakimiyetine bu kadar önem veren Alman Genelkurmayı’nın bu konuda şüphe uyandıracak bölümleri mektuplardan çıkarmayı tercih etmesi ilginç bir sansür örneği sayılmalı. Çünkü mektuplar yazıldığı sırada gerçekten de Osmanlı iktidarı İttihatçıların değil rakipleri Hürriyet ve İtilafçıların kontrolündeydi. Ancak Almanların bu tarihi gerçeğe pek önem vermedikleri ve soru işareti oluşsun istemedikleri anlaşılıyor.

3. Almanlar kimi mektuplarda önemli bölümleri çıkarmayı tercih etmiş. Örneğin, 4 Eylül 1911 tarihli mektup Alman propagandası açısından “sakıncalı” bulunmuş ki sansürlenmiş. Elinizdeki kitapta “*Tren istasyonunda beni karşılayan arkadaşlar hemen merkez komitesine götürdüler. Görüşme 5 saat sürmüş, önerilerim kabul edilmişti.*” olarak geçen bölümün aslı şöyle:

“Garda bekleyen arkadaşlar Merkez-i Umumî’ye götürdüler beni. Toplantı beş saatten fazla sürdü ve benim Trablus konusundaki fikrimi kabul ettiler. Özet olarak? Eğer hükümet İtalyanların karşısında gerilemeye zorlanırsa biz önce Trablus’ta geçici bir hükümet kurarak, sonra da her şeyi boykot ederek düşmanlığı devam ettireceğiz. Yalnızca, duyduğumuz arzunun dinmesi bu fikri değiştirebilir.”⁹

Almanların bu “geçici hükümet” önerisini neden sakıncalı bulduklarını anlamak güç.

“Mayıs sonları” tarihini attığı mektubunda ise Enver Paşa’nın kampta kavgı ettiklerini anlattığı Avrupalı kadınlar için şöyle dediği eklenmiş Almanlar tarafından: “*Biri hasta bakıcısı diğeri de bir gazetecinin eşi.*” Almanların böyle bir eklemeye neden ihtiyaç duyduklarını da anlamak mümkün değil.

4. Almanlar Enver Paşa’nın Batı kültürünü eleştirdiği kimi bölümleri de “sakıncalı” bularak sansürlemiş. Örneğin, 2 Haziran 1912 tarihli mektupta şu kısmı yayınlamamış Almanlar:

“Bana niçin bu kadar acı çektiğimi soruyordunuz. Acı çekmemek için kalbimin hiç çalışmaması, hiçbir şey hissetmemesi lazım ki bu benim için imkansız. Sizin hayat hakkındaki Avrupalı fikirlerinizi kabul edemem. Eğer kendimi bu fikirlere alıştırmaya çalışıp olan bite-

⁹ Hanioglu, s. 75

ni kelimenin tam manasıyla tabii görmeseydim, o zaman bu benim karakterime, prensiplerime zıt olurdu, beni dejenere ederdi. Ruhum hayatım ve böylece gururum da bir hiç olurdu.”¹⁰

5. Almanların Birinci Dünya Savaşı'nda Bulgaristan'la kurdukları ittifak gereği Enver Paşa'nın Bulgarlardan bahseden mektuplarını hiç yayınlamadığını daha önce anlatmıştık. Trablusgarp'taki mektuplarında da Bulgarlar ile ilgili olumsuz görüşlerini sansürlemiş Almanlar. Örneğin 2 Kasım 1912 tarihli mektup ve Bulgar karşıtı şu görüşler Almanca baskıda yer almıyor:

“İstanbul'dan gelen son telgraf ordumuzun saldırısının devam ettiğini ve Bulgar ordusunun sınır ötesine itildiğini, tam bir zaferimizin ümit edildiğini bildiriyor. İnşallah!”¹¹

6. Almanlar, Enver Paşa'nın Hıristiyanları eleştirdiği bölümleri de tahmin edileceği üzere sansürlemiş. 8 Kasım 1912 tarihli mektupta şu bölüm Almanca baskıdan çıkarılmış:

“Görüyor musunuz, size Müslüman olduğumuzu söylüyordum hep, bu da Avrupa'nın affetmediği tek hata. Eh. Bir kral ordusuna bu savaşı bir Haçlı Seferi gibi gösterirse, bizim fanatik ve barbar olmamıza şaşmamamız lazım.”¹²

Almanların kitabı 1918'de yayınlandığında Enver Paşa henüz hayattaydı. Büyük ihtimalle de kitabı okumuştur. Acaba mektuplarının sansürlendiğini fark etmiş midir? Fark edince ne gibi bir tepki vermiştir? Bu konuda Almanlara herhangi bir serzenişte bulunmuş mudur? İnsan merak etmeden duramıyor...

Eğrisiyle doğrusuyla Enver Paşa gerçeği

Almanların yaptığı bütün sansüre rağmen, bir tarihi belge olduğu için kitapçığın çevirisini üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan Türk okuruna sunuyoruz. Elinizdeki kitap Almanların bütün sansür çabasına rağmen yine de çok önemli bilgiler içeriyor. İsmi de Almanların mektupları “günlük” dönüştürme çabalarının bir sonucu olarak mecburen “*Enver Paşa'nın Trablusgarp Günlüğü*” olarak belirledik.

10 Hanioglu, s. 136

11 Hanioglu, s. 205

12 Hanioglu, s. 206.

Enver Paşa, kararları çok tartışılrsa bile Türk tarihindeki önemi inkar edilemeyecek bir şahsiyet. Maalesef Enver Paşa'nın 1908 sonrası anıları mevcut değil. Bu yüzden “günlüğü” yaşadıklarını ve hissettiklerini anlamak için tek birincil kaynak olmayı sürdürüyor.

Trablusgarp'ta Enver Bey başta olmak üzere Osmanlı subaylarının yürüttüğü direniş de hakkında çok az kaynak bulunan bir tarihi dönem. Libya'nın İtalyan işgaline karşı yürüttüğü direnişte Osmanlı subaylarının yerini ve önemini anlamak için de elinizdeki kitap çok önemli bir kaynak.

Enver Paşa'nın “günlüğü”nde her şeyden önce Trablusgarp'ta yazılan direniş destanını her aşamasında görüyorsunuz:

Silah ve mühimmat açısından çok üstün olmalarına karşın İtalyanların sahil şeridinden güneye inememeleri...

Arapların Türk subaylarının önderliğinde organize oluşu ve direniş hatının kuruluşu...

Direnişçilerin binbir zorluğa ve maddi olanaksızlıklara rağmen kahramanca savaşları...

Arapların genç-yaşlı demeden, hatta kadınlarına varana dek bir bütün olarak direnişe geçişi...

Tüm bunları Enver Paşa'nın “günlüğü”nde bulmak mümkün.

“Günlüğü”nde Enver Paşa'yla ilgili ilginç gerçeklere de ulaşıyoruz. Savaşın en kızgın anında yetiştirdiği ceylanı anlatıyor mesela Enver Paşa... Ceylanın sağlığıyla nasıl ilgilendiğine şahit oluyoruz. Ceylan hastalandığında nasıl üzüldüğünü de iyileştiğinde nasıl sevindiğini de Enver Paşa'nın kendi anlatımından öğreniyoruz.

Çoğu kişinin bilmediği bir başka gerçeği yine “günlüğü”nden öğreniyoruz: Enver Paşa'nın zor anlarda kafasını boşaltmak için resim çizme alışkanlığı...

Ayrıca Trablusgarp'a giderken Goethe'nin *Faust*'unu okuduğunu öğreniyoruz. İlginç olan 15 Ekim 1911 tarihli mektubunda yaptığı şu yorum:

“Gemide *Faust*'u okudum. Kitap güzel fikirler içeriyor fakat doğru olsalar da bu fikirleri benimseyemem.”

Enver Paşa'nın her ne kadar düşmanı olsa da İtalyan subayların gösterdiği kahramanlıklardan takdir ederek bahsetmesi ilginç başka bir nokta. Örneğin, 5 Mart 1912 tarihli mektubunda şöyle diyor Enver Paşa:

“İtalyan zabitlerin davranışları takdire değerdi; bölüklerini kılıçla-

rını sallayarak yüreklendirirlerken kılıçlarının ısıltısı uzaklardan görünüyordu, kaçanlara karşı durmaya çalışsalar da sonunda kargaşanın içine sürükleniyorlardı.”

Enver Paşa'nın ölen İtalyan subayların anılarına da saygılı davrandığını, hatta ceplerinde bulduğu paraları İtalyan Genelkurmayı'na da güvenmediği için bizzat kendi imkanlarıyla ailelerine gönderdiğini öğreniyoruz:

“İki İtalyan zabitin iç cebinde o kadar çok para vardı ki bu kez doğrudan ailelere gönderdim. Çünkü İtalyan Harp Nezaretinin, ölen askerlere ait paraları gerçekten ailelerine gönderip göndermediğinden emin değildim.”

Enver Paşa'nın Trablusgarp'taki dönemi yaklaşık bir yıl sürer. Bu dönemde Enver Paşa İtalyanların ilerleyişini tamamen durdurmakla kalmamış, İstanbul'a geri çağırılmaları durumunda direnişin devamı için gerekli önlemleri de almaya çalışmıştır. Önce Arap askerleri subay olarak yetiştirecek bir askeri okul kurar, ardından da Arap çocuklara okuma-yazma öğretecek bir ilkokul... Hatta yüz kadar çocuğu İstanbul'daki Harp Okulu'na gönderir. Tüm bunların ayrıntılarını “günlüğü”nde bulabilirsiniz.

Enver Paşa'nın kendi adına bastırdığı banknotlar, Arapların özellikle Pa-dişahın damadı olması nedeniyle kendisine gösterdiği saygı ve bağlılığın örnekleri de ilginç notlar olarak “günlüğü”nde yer alıyor.

“Günlüğü”n en ilginç kısmı ise sonlarıdır denilebilir. Bilindiği gibi Osmanlı Balkan Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle İtalya'nın Libya'yı işgalini kabul etmek zorunda kalmış ve Enver Paşa gibi orada bulunan bütün subayları geri çekmişti. Balkanlar'da karışıklıkların başlamasıyla birlikte Enver Paşa'nın yaşadığı çelişkili ruh halinin örneklerini de mektuplarda görmek mümkün. Enver Paşa bir yandan Arapları cesaretlendirmek için “*Sultan vazgeçse de ben burada kalıp direnmeye devam edeceğim*” diyor ama bir yandan da kendi memleketi Balkanlar'ın göz göre göre yitirilmesi karşısında eli kolu bağlı kalmayı içine sindiremiyor. Örneğin 12 Ekim 1912 tarihli mektupta şöyle diyor:

“Trablusgarp meselesinin tamamı benim için şahsi bir şeref meselesine büründü. Burada, ‘Sultan vazgeçse bile ben sizi asla bırakmayacağım’ şeklinde söz vererek Arapları, kadınları ve çocuklarıyla birlikte düşmana karşı yürüttüm. Şimdi bu cesur insanları terk edip İtalyanlara teslim etmeyi düşünmek bana zor veya imkansız geliyor. Diğer taraftan vatanım çok vahim bir durumda! Fakat yeniden ken-

dime soruyorum: Bedeviler benden daha mı çok sadıklar? Sözümden dönmem yüreksizlik olmaz mıydı? Ne yapayım şimdi?”

Mektuplar Enver Paşa'nın komutanlığın gerektirdiği sorumluluklar hakkındaki samimi duygularına da yer veriyor. Örneğin 6 Haziran 1912 tarihli mektubunda şöyle diyor:

“Bu muhteşem manzara genellikle melankolik olan ruh halimin toparlanmasına yardımcı oluyor. Burada sürekli gözlerimin içine bakıldığını ve tavırlarımla ezberlendiğini bildiğimden bu ruh halimi zaten bastırmam gerekiyor.”

Bir subayın, gelecek için büyük hedefleri olan ama vatan sevgisinden kuşku duyulamayacak bir subayın duygu ve düşüncelerini öğrenmek için çok önemli bir kaynak “*Enver Paşa'nın Trablusgarp Günlüğü*” ...

Eğrisiyle doğrusuyla Enver Paşa gerçeğiyle tanışmak için biricik kaynak olma özelliğini sürdürüyor...

Özgür Erdem
26 Temmuz 2015

Almanca Baskıya Önsöz

Burada yayınlanan yazıların, Enver Paşa tarafından kaleme alınmasından bu yana beş sene geçmiş. Bu yıllarda öylesine dehşetli çarpışmalar ve hadiseler yaşanmış ki İtalyanların Trablus'u istila etmelerinin hatırası tarihin uzun zaman önce vuku bulmuş soluk bir parçası olarak kalıyor.

Aslında birkaç dostu yazılmış olan bu evrak tam da günümüz açısından ibret verici ve oldukça da ilginç. Bu satırların yazarı daha o zamandan siyasetin ufkunda, bugünlerde yaşanan ve tam da ortasında bulunduğumuz dehşetli hadiselerin gölgesinin yükseldiğini görüyordu. Şimdi daha iyi idrak edilebiliyor ki Trablus Harbi yalnızca daha büyük köklü değişimlere geçiş için bir açılış sahnesiymiş. Ayrıca Enver Paşa'nın Sirenayka'daki çok sevdiği vazifesini bırakıp daha acil olanı ile değiştirme kararı şimdi daha çok anlam kazanıyor.

Böyle müstesna bir siyasi ileri görüşe şahitlik eden olmasa da hatırat şeklinde kaleme alınan bu yazılar başlı başına tarihi belge niteliğindedir ki bu yazar yeni Türkiye'nin kuruluşunda en büyük katkısı olan kişidir ve bugünkü mücadelesinde Almanya'nın yanında yer almaya layıktır.

Her ne kadar Enver Paşa tarafından kendi anadilinde, yani o üslubun rahatlığı içinde, kaleme alınmasa da yine de bu vatansever ve yüce askerin ruhunun derinliklerine doğru umulmadık pencereler açıyor. İtalyanların tahrifatlarına kıyasla, Trablusluların yabancı istilacılara karşı gösterdikleri kahramanca harbin ilk gerçek malumatı hükmündedir.

Bu azimli ve başlarda ümitsiz görünen direnişin lideri ve fikir mimarı

olayları gayet mütevazı anlatıyor. Nesnel ve sade bir anlatımla kendi küçük müfrezesinin kahramanlıklarını anlatmakla kalmıyor, düşmanın vatanını haince istila etmesinden dolayı içinde öfke fırtınaları esse bile İtalyan zabitlerin cesaretinden de bahsediyor.

Ordu kumandanlığının yanı sıra Enver Paşa'da birinci sınıf organizatörlük yeteneğini de görüyoruz. Kitabın herhalde en önemli kısmı, Enver Paşa'nın askeri ve sivil teşkilatının yeniden doğuşunu betimlemesidir. Bu yapılandırmayı en basit malzemelerle inanılmaz kısa sürede ve çok zor şartlar altında yürütmüştür. Güçlü bir liderin, başkaldıran ve kendi bildiğini okuyan Arap kabilelerinden neler meydana getirebildiğini yazdıklarından açıkça görüyoruz. Öncelikle sevgilerini ve güvenlerini kazanmış. Enver Paşa'nın deyimiyle *"bu zavallı, saf ve fakir"* Trabluslular, düşmanın boyunduruğundan kendilerini kurtarabilecekler mi? Paşa'nın idaresindeyken hürriyete çok yaklaşmışlardı.

ENVER PASCHA

Um Tripolis

1 9 1 8

Hugo Bruckmann, Verlag, München

4 Eylül 1911

Selanik

Tren, Vardar nehrinin kıyısınca yol alırken, kompartımanda yalnız başıma oturmuş; son haftalarda cereyan etmiş hazin hadiseleri derin derin düşünüyordum. Ay nehrin üzerine gümüş gibi serilmişti. Nehrin gümüş şeridinin üzerinden dik yamaçların gölgeleri dar vadinin sağına ve soluna doğru yayılıyor, orada burada karartılar sessizce kayıp gidiyordu.

Tabiatın çizdiği bu yolu takip eden tren, gecenin huzur ikliminden kederimi de alıp götürüyordu.

Tren istasyonunda beni karşılayan arkadaşlar hemen merkez komitesine götürdüler. Görüşme 5 saat sürmüş, önerilerim kabul edilmişti.

Hükümete Trablusgarp'ın iç kesimlerinde gerilla savaşı yürütmeyi önerdik. Ne de olsa İtalyanlar kıyılara hâkim olmak istiyorlar ve savaş gemilerinin ağır toplarıyla buna zorlanmayacaklardır. Ülkenin iç kesimlerinde kuvvetlerimizi toplayacağız. Genç Türk zabitlerin emrindeki atlı Arap birlikleri İtalyanlarla sürekli temas halinde kalacak ve onları gece gündüz sarsacaklar. Her asker, her küçük bölüğe baskın yapıp yok edilecek. Daha güçlü kuvvetlerden kaçınacağız. Düşman, kıyı üslerinden uzaklaştırılmaya çalışılırken iç bölgelerde ilerleyen birliklerse gece saldırılarıyla yok edilmelidir.

Medeni Avrupa'ya haksız barbarlar olmadığımızı ve itibar edilmeyi hak ettiğimizi ispat edeceğiz. Şeref uğruna ya kazanacağız ya da öleceğiz.

Bugüne kadar henüz bir saldırı gerçekleşmedi. Yarından sonra, oralarda neler olup bittiğini görmek için, İstanbul'a hareket edeceğim. Şu sıralar tarafımızdan geçici bir kabine kuruldu. Meclis bu heyeti seçerse ki muhtemeldir, yine ileri bir tarihe erteleyecektir. Çünkü aksi olursa bu kritik zamanda birçok sorun meydana gelir. Büyük güçler bizi kaderimize terk ediyor.

9 Ekim 1911
İstanbul

Saat sabahın 5'inden beri alışveriş yapmak ve son hazırlıkları tamamlayabilmek için şehrin her yönünü alt üst ettim. Padişahı gördüm. Sakin ve üzüntülüydü. Bu muhterem yaşlı adamın ülkesinin sefaletle düşmesi esirgenmeliydi. Tanrı bazen acımasız görünüyor.

Trablusgarp, bahtsız devlet, şimdilik kaybedildi kim bilir belki de sonsuza dek. Peki niye oraya gidiyorum? Tüm İslam dünyasının bizden beklediği manevi bir görevi yerine getirme uğruna.

Bu satırları yola çıkmadan önce yazıyorum. Bu yolculuğum son derece gizli. Yalnız birkaç kişi beni ne denli zor ve nankör görevlerin beklediğini biliyor.

10 Ekim 1911
Yolculuk

Gemide her şey sakin. Görünüşte hayat barış zamanlarında olduğu gibi devam ediyor. Üzüntü ve yorgunluk neredeyse bana galip gelecek. Beni bekleyen vazife için ihtiyacım olan güçten de eser yok bende. Tebdil-i kıyafetimin iyi olduğunu düşünüyorum; siyah gözlükler, tıraş edilmiş bıyık, kaşlara kadar inen siyah bir fes; yine de dikkatleri üzerime çekmekten korkuyorum.

14 Ekim 1911

Heyecanım ve bitkinliğim gece boyunca sürdü; uyumak istemiyordum. Sabaha karşı güverteye çıktım. Tek başıma deli gibi ileri ve geri yürüyordum. Bu aralıksız yürüyüşün sıkıntısından tamamen bitkin vaziyetteydim. Geminin heybetli gövdesi Akdeniz'in ortasında sakin ve güvenli bir şekilde yol alıyordu. Etrafımdaki konuşmalardan, uzaklarda İtalyan savaş gemilerinin görüldüğünü anlıyordum. Hiçbir şeyi fark edebilecek durumda değildim.

15 Ekim 1911
İskenderiye önlerinde

Dün öğle vakti İskenderiye limanına demir attık fakat tersanenin önünde karantinada yatıyor ve bekliyoruz. Trablus'tan gelen haberlere göre İtalyan birlikleri karaya yanaşmış, kıyıda siper açarak saklanıyorlarmış. Yalnızca kıyı şeridi ellerinde. Bizim birlikler gemi toplarının menzili-nin dışında mevzilendiler. Bingazi'nin yakınlarında bulunan iki tabur orada kalacak. Bu bölge Mısır'dan oldukça uzakta. Bingazi yaklaşık 600 km., hatta Trablus 1000 kilometrelik mesafede. Fakat hecin develeriyle günlük olarak 100 km. yol alınabiliyor. Bana gelen haberlere göre taburların ve halkın morali hiçbir suretle kötü değilmiş. Teçhizat çok noksan olmasa da erzak eksikliği kendini yavaş yavaş hissettiriyor. En kısa zamanda tedarik edilmelidir. Daha şimdiden Mısırlı bir zengin tek başına 6000 lira verdi...

Gemide *Faust*'u okudum. Kitap güzel fikirler içeriyor fakat doğru olsalar da bu fikirleri benimseyemem.

15 Ekim 1911

Iki gün içinde Mısır'ı terk etmek istiyorum. Düzenli bir posta bağlantısı kurmaya çalışacağım. Şimdi resmen silahların kokusuna ve topların gümbürtüsüne özlem duyuyorum ve eve dönerken Trablus'u yüzüm kızarmadan hatırlamak istiyorum.

Hava çok sıcak ama bu bölge için muhteşem. Liman tüm tesisleri ile beraber üzerimde büyük bir etki yarattı. Şehrin 50 yıl önce İngilizler tarafından bombalanmasını düşündüm. O zamanki şartlar bugün Trablus'un bulunduğu duruma benziyordu. Fakat bugünkü Türkler ile o zamankiler arasında fark var.

Rıhtımda beni Arif Paşa bekliyordu. Kimlik ve valiz kontrolü tamamlanıncaya kadar can sıkıcı bir yarım saat daha geçti. Bu denetlemede yalnızca belirli bir kart gösterdim. Şimdi bilmen hangi akademiden onursal doktorum. Ancak otele vardığımızda refakatçimize kendimi tanıttım. Nasıl bir şaşkınlık! O da beni Mısırlı bir hukuk ya da tıp doktoru zannetmiş ve o zaman tartışmalar başladı. Arif Paşa, Mısır'da bizim için kısa zamanda 15.000 Türk lirasının toplandığını ve Osmanlı'ya duydukları sevgiden dolayı bunu kimsenin gizlemediğini anlattı. 4000 Mısırlı süvarinin katılmaya hazır olduğunu fakat yolculukları sırasında ve vardıkları zaman onları nasıl yedirip içireceğini bilemediğini dile getirdi. Elbette ben de onun anlattıklarından bütün bu insanlara güvenilmeyeceğini çıkarıyordum. Fakat duyduklarım beni fikirlerimden alıkoyamazdı. En kısa zamanda birliklere doğru hareket etmeyi düşünüyorum. Günlük 50 kilometre yol alınabildiğine göre mesafe aralarında birer su kuyusunun var olduğunu ümit ederek- bu yolu hecin devesiyle 11 günde kat edebileceğimi düşünüyorum. Birliklerin yalnızca 30 günlük erzakı mevcut fakat yeni bir planla bu kritik vaziyetin üstesinden geleceğimi düşünüyorum.

Bu akşam sakin kalabilmek için kendimi çok zorladım. Eski rejimin bir memuruyla muhatap oldum. Adam perişan ve tepkisiz tutumunu şirin gösterebilmek adına yılan balığı gibi kıvrılıyordu. Sadece zaman kaybet-

memek ve buradaki şartları daha da çetin hale getirmemek için öfkeden köpürdüğüm halde kendimi tutuyordum. Yine de arkadaşlarımdan birini burada bırakmak zorundayım.

İngilizler şu anki vaziyetten çıkar sağlamayı biliyorlar. Gayri resmi olduğu iyice anlaşıldığı üzere güvenilir şekilde sempatimizi kazanabilmek için isteklerimizi onaylıyorlar: Silahlar ve malzemeler.

21 Ekim 1911

Yarın nihayet yola çıkmak için hazır olabileceğim. Etrafta oldukça renkli bir kıyafetle dolanmak zorundayım; uzun mavi bir entari üzerine beyaz bornoz.¹ Başımda altın sırmayla işlenmiş beyaz bir kefiye. İşte yeni Arap şeyhinin kılığı. İnşallah mutaassıp murabıtların ve Sünûsi şeyhlerinin engel olmadan geçip gitmesine izin verecekleri kişidir.

1 Türkiye'deki yaygın kullanımın aksine, Bedevilerin giydiği bir çeşit "yün pelerin" anlamına gelir.
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

22 Ekim 1911

İskenderiye

Yine ismimi değiştirdim. Boğucu bir havanın hakim olduğu küçük kirli bir odada kalıyorum. Kör bir mum ışığı, virane odayı zayıf biçimde aydınlatıyor; çaresizlik beni sürekli eziyor, neredeyse boğacak.

Az önce Mehmet Ali Meydanı'nda biraz gezdim fakat havanın aydınlığı beni şaşkına çevirdi. Polisler kuşkulanmışlar, masum Suriyeli bir tüccar rolüme pek inanmış görünmüyorlardı. Bulvarda eski bir binanın kapısının önünde bir yığın insan gördüm. Onların peşi sıra gittim ve kendimi kafeşantanlardan birinde buldum. Daha Avrupa'da iken bu tür kafelerden hoşlanmamıştım. Cazibesiz, zayıf ve yaşlı bir İngiliz şarkıcı kısık bir sesle şarkı söylemeye çalışıyor, kollarını anlamsızca hareket ettiriyordu. Mimikleriyle dinleyicileri neşelendirmeye çalışırken daha da acınası bir hal alıyordu. Neticede üzülmüştüm: Zavallı mahluk! Memleketinden çok uzakta hayatla baş etmek zorunda.

Daha sonra, her biri diğerinden korkunç başka şarkıcılar çıkıyordu. Kafamı dağıtmak istiyordum ama bunun yerine daha da hüznleniyordum. Sonunda çevremle ilgilendim; gerçek bir Arap ırklar müzesi! Kireç beyazı kaftanlarıyla, gururlu yüz duruşlarıyla, kırılmış saçlarıyla, kısacık kesilmiş bıyıkları ve kısa, yuvarlak, siyah çene sakallarıyla Faslılar dikkatimi çok çekti. Bunların arasında, kabarık beyaz kumaşları altında neredeyse kaybolan Bedeviler. Bir Arap şeyhi sahnedeki gösterileri ciddiyetle izliyordu. Fakat ruhum tüm bunlarla ilgilenecek kadar özgür değildi. Biraz sonra kirli ve küçük odama geri döndüm. Sanki onların hayatı benimkinden çok uzaklardaydı. Hüznümü yenemiyorum. Memleketimi tehdit eden tehlikeler karabasan gibi üzerime çöküyor. Teselliyi ve desteği nerede bulacağım?

24 Ekim 1911

Yolculuk

Küçük trenimiz kum denizinde yavaşça ilerliyordu. Aman Allah'ım, nasıl bir tren! Vücudumun her yerini hissediyorum. Biraz önce kahvaltı yaptım: ham hurmalar, hepsi bundan ibaret. Tanınmamak için 3. sınıfta seyahat ediyorum. Etrafımda beyaz kaftanlarıyla Bedeviler. Yolda bana eşlik edenler iki çocuklu Arap bir kadın, bir Alman ve bir Fransız. Çöl rüzgarı ile her yanımda ince kum tozuyla kaplanıyor. Tüm camlar kapalı olduğu halde toz içeri sızıyor. Yüzler ve saçlar tamamen kumla dolu. En can sıkıcısı da insanın ağzına girmesi ve yutmak zorunda kalışımız. Yolda tekrar aktarma yapmak zorundayım. Sebebini söylemeye bile gerek yok. Yolculuğuma yük vagonunda devam ediyorum. Vagonun içi dehşetti; o kadar kötü kokuyordu ki neredeyse nefes alamıyordum. Yanımda oturan Arap bir kadın benimle konuşmaya başlamıştı. Çok şükür ki onu anlamıyordum. Kara yüzü mavi lekelerle doluydu, siyahla çerçevelenmiş kızıl göz kapakları bu güzelliği tamamlıyordu. Yük vagonu geceleyin kışlamız oluyordu. Vagon, çölün ortasında, batıya doğru Daba'ya 5 kilometrelik mesafede olan demiryolu hattının sonunda durdu. Yarın kervanımız yola çıkmaya hazır olacak. Beş tane Arap atı, arkadaşlarım ve benim için, iki at da yükümüz için vagona bağlandı. Bu benim ilk "müfrezem" olacak. Çok yakınımnda yaverim, ilk verdiğim emri uygulamaya çalışıyor.

Bingazi'den gelen haberler iyi! Bir dizi çarpışma meydana gelmiş; Araplar defalarca tarafımızda yer almış. Hatta İç Afrika'ya kadar sözü geçen Büyük Sünusi Şeyhi dahi bizim tarafımızda görünüyor.

Şeyh Ulad Ali'ye ait evin gölgesinde çay içiyoruz. Sabah saat 10'dan beri kızgın güneş altında deniz boyunca yürüdük. Yalnız ara ara gelen hafif rüzgar biraz ferahlamamızı sağlıyor. 24 saattir uyanık olarak yol alıyoruz. Dün 14 saat at üstünde yol aldık.

Zaviye-i Defne

İleriye doğru yol alıyoruz ve ben bu durumdan memnunum. Sallum'da¹ İtalyanları ilk kez gördüm. Dün akşam 60 kez ateş ettiler, inşallah Roma Bankası binasının taşlarını oynatmışlardır! Arapların morali gün geçtikçe yükseliyor. Halifenin akrabasının beklenmedik şekilde teşrif etmesi onları bir hayli etkiledi. Gördüğüm ve hissettiğim gibi birlikler için şahsım önem arz ediyor.

Halkın cesarete ihtiyacı var. Birkaç gün önce 120 asker ve bazı Arap milisler Derne'ye saldırmış, bu arada 24 kişilik bir kayıpları olmuş. Fakat bu kayıplar, 18 İtalyan topu ve birçok İtalyan esiri karşısında oldukça düşük bir bedel.

28 Ekim 1911

Matruh'dan¹ ayrıldığımızdan beri meskun bir yere rastlamadık. Deniz-den yalnız 30 metre yükseklikte bulunan kurak ovada ara sıra kah-verengi yerler beliriyor; bunlar Arap göçebelerin sefil çadırları. Sol tarafta küçük tepeler ön ve arkamızdan ufku çiziyor. Sağda ise denizin sonsuz mavisi uzanıyor. Hep batıya doğru yol alıyoruz. Geceleri soğuktan titriyoruz. Her sabah şafak vakti yola çıkıyoruz. Bizim valizleri taşıyan develer ihtişamlı yürüyüşleriyle yanımızdan geçiyorlar. Beyaz ihramlarına bürünmüş esmer Araplar uçuşan kar taneleri gibi kervanları için koşuşturuyor. Bizler at üstünde gittiğimizden hep develerden hep biraz daha ilerdeyiz. Güneş yükseldiğinde başımızın üstünde sanki ateş yanıyormuşçasına kavurucu bir sıcaklık oluyor. Bu durumlarda ekseriyetle bir yemek molası veriyoruz. Sadece bir gün yağmur yağdı. Develer ilerleyemediğinden bizi yoldan bir hayli alıkoydu. Bu akşam Türk sınırını geçmeyi ümit ediyoruz. Son istasyona şimdiden erişildi.

¹ Yayınevinin notu: Mısır'daki 29 vilayetten biri. Libya sınırında kuzeybatıda yer alır.
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

7 Kasım 1911

Zaviye-i Murassa (Tobruk'un 15 km batısı)

Dün hecin devesinin üstünde 10 saatlik hızlı ve yorucu bir yürüyüşle 60 kilometre kat ettim. Geceleri Arap bir ailenin denizin boğazına çok yakın bir yerde kurulmuş çadırında uyuyorduk. Bu usulde bir yaşam her şeye rağmen güzel. Çadırın tavanından, bulutsuz gökyüzünde sükunetle yörüngesinde seyreden ayı görüyorduk. Biz dört kişiyiz; dışarıda develer yatıyor. Zaman zaman çiğneme ve geviş getirme sesleri duyuluyor. Sade olan akşam yemeğinde her iki çadırın sakinleri ateşin etrafına yerleşmişti. Büyükanne, büyükbaba ve komşu çadırdan kızları ile beş küçük çocuğu.

Güneş batımında yaşlı adam namazını kılmak için dışarıya çıktı. Abdest için öngörülen suya sahip olmadığından, Allah'ın huzuruna pak çıkabilmek için ellerini temiz kuma daldırıyor, kumları silkelemek için ellerini birbirine çarpıyor sonra yüzüne sürüyordu. Akşam semasına karşı keskin çizgilerle yansıyan silüeti; nasıl eğildiği, secde etmesi ve tekrar nasıl kalktığı görünüyor. Namazını tüm gönlünün huşusu ile eda ediyor. Bu sade insanların güçlü ve saf yaşantısının ahengi dile geliyor ve elimde olmadan aynı duyguyu bana da hissettiriyor.

Aile etrafımda oturuyor. Çocuklar sevinçle verdiğim bir parça helvayı paylaşıyorlar. Ellerinde olan her şeyi sunabilmek için sürüden geriye kalan tek keçiyi bile kesmek istiyorlar. Misafirperverlik onlar için kutsal. Sonunda bize yalnızca ateşin kızgın taşlarında pişirilen arpa ekmeği vermeleri için ikna ediyorum. Gerçi tadı güzel olmasa da yine de yenilebiliyor. Peksimetler tek başına hem midneyi bozuyor hem de dişlere zarar veriyor. Sonra çadırdaki deve üstünde geçen sarsıntılı bir yolculuğun yorgunluğundan insan tam manasıyla perişan vaziyette deliksiz bir uykuya dalıyor.

Dün Tobruk'ta keşfe çıktım; İtalyanların garnizon olarak yalnızca iki taburu var. Dün 300 İtalyan askeri Türk telgraf hatlarını kesmek için çıkış hareketinde bulundu. Araplardan oluşan küçük bir çete karşılarına çıkıp onları önlerine katarak kovaladılar. Kurşun yağmuru yüzünden ölü ve yaralılarını neredeyse alıp götüremeyeceklerdi.

Kasım 1911

Defne

Dün gece 13 saatlik bir gece yürüyüşüyle buraya geri geldim. Dün kabile reisleri İtalyanlara karşı savaşı sonuna kadar sürdüreceklerine dair yemin ettiler. 1 yıllık iaşe teminat altında, mühimmat fazlasıyla mevcut ve nam salabilmek için de yeterince fırsat var.

16 Kasım 1911

Zaviye-i Ümursum (Bomba'nın 10 km. kuzeybatısı)

O dada gece istirahatı için hazırlanıyoruz. Burada yatak yok, yerdeki halılar döşek sayılıyor; Derne'nin valisi ile jandarma zabiti vs. dip dibe yatıyor. Ben ise şeref divanında oturmuş bugünkü hadiseleri yazıyorum. Bu gün Sallum'dan buraya her şey yolunda gitti. Derne önlerinde çevredeki tüm Arap şeyhleri bize sadakat yemini ettikleri sırada, Yemen seferinde nam salmış, doğma büyüme Arap bir tugay komutanı tesadüfen Mısır'dan buraya teşrif etti. Onu Tobruk Valisi ve Komutanı tayin ettim. Askeri kuvveti 1500 piyade askerinden ve Tobruk'un 15 km. güneyinde konuşlanan üç Arap kabilesinden oluşuyor. İhtiyaç halinde üç kabile daha görevlendirilebilir, böylece toplamda 10.000 düzensiz savaşçımız olacak. Bu kadar kolay vali atayabilmem hayret verici bir durum. Fakat emirleri veren, terfi ettiren Padişahın damadı ve Halifenin elçisidir. Hanedan ile akrabalık münasebetim burada bana olağanüstü fayda sağlıyor. Araplar “*hürriyet kahramanı*” Enver Bey'i tanımıyorlar hatta Kurmay Binbaşı Enver Bey'i de. Onların saygı duydukları, Halifenin yüce zatını temsil eden damadıdır. Enver Paşa (Araplar Padişahın damadının bir “Bey” olabileceğine anlam veremediklerinden beni Enver Paşa olarak isimlendirdiler) bir Araba artık oldukça benziyor. Yüzü güneşten esmerleşmiş, çenesinin etrafı kara bir sakalla çevrili. Sıradan haki renkli bir üniforma içindeyim. Beni çevremdekilerden ayıran yalnızca kıymetli bir kılıç. Arapların bana bağlılığı insanı duygulandırıyor. Bugün murabıtlara gittiğimde ellerimi öpmek için bana sokuldular. Allah vere de bu zavallı, saf ve sadık insanlar için bir şeyler yapabilsen.

19 Kasım 1911
Zaviye-i Martuba

Dün Derne'nin oldukça yakınlarındaydım. Düşman tabyalarının siperleri ayaklarımın altındaydı ve şehrin açıklarında bir zırhlı kruvazör vardı. Araplar beni gördüklerinde seviniyorlar. Başlarda zırhlı kruvazörlerin bombalarından aşırı korkuyorlardı. Fakat binlerce atışın bugüne kadar zarar vermediğini ve yaralamadığını fark ettiklerinden beri bombaları hiçe sayıyorlar. İtalyanlar ilerledikleri mevziden çoktan geriye püskürtüldü. Yeni taarruza kalkışmıyorlar; onları özellikle geceleri kuşatan ve başarıyla saldıran 10-100 kişilik Arap çetelerinden korkuyorlar.

23 Kasım 1911

Zaviye-i Maghara (Derne'nin 20 km. batısı)

Murabıtların şeyhleri ve çevredeki kabileler kendi aralarında önemli bir müzakerede bulunuyor. Şu huzurlu dakikaları not almak için kullanıyorum.

Dün hecin devamla 9 saatte 70 km. aştım. Gece yarısı Zaviye-i Bişara'ya vardım. Geçtiğim yerler tehlikeli sayılıyor. Orada ikamet eden kabilelerin İtalyanlarla dostça ilişkiler sürdürdüğünden şüpheleniliyor. Tehlike fikri bende sevinç uyandırıyor. Beyaz silüetler gördüğümde hemen tabanca sarıldım. Bunlar ateşe hazır tüfekleriyle selamımıza soğuk ve evhamlı biçimde karşılık veren Araplardı. Fakat kim olduğumu öğrendiklerinde hemen silahları bırakıp ellerimi öpmek için üzerime atıldılar. Bazıları devedin yanı sıra yürüyor, İtalyanlarla savaştıklarını, onların uyuşuk ve tembel olduklarını anlatıyordu.

Dün akşam 120 asker ve bir o kadar gönüllü Arap denetlendi. Doğrusu Arap kaynaklarına sahip olmadığım halde bir birlik oluşturmak üzereyim. Malzemenin azlığı organizasyon çabamızı zorlaştırıyor. Dün ordu kasasında 7 lira vardı ve Mısırlı bir şeyh bana 20 lira borç vermek zorunda kaldı. Fakat bu zorluklar beni teşvik ediyor ve işimi yapmama da engel olmamalıdır.

Bölge muazzam. Keşke tarif edebilsem! Çıplak yaylalar çakıllarla ve gri kaya bloklarıyla kaplı çorak yaylalar, aralarından çam ağaçları yükselen kokulu çalılıklarla kaplı daima yemyeşil vahalar ve makillerle yer değiştiriyor. Derin uçurumlar ve vadilerin yarıkları apansız ortaya çıkıyor. Diplerde güneş ışığı altında kristal berraklığında su pınarları parlıyor. Genellikle akışları kısacık görünseler de yeralında akmaya devam ediyorlar. Kayalıkların arasında Arapların çadırları dağınık bir şekilde yer alıyor. Bazen hiç görünmüyorlar. Yanlarından geçtiğimizde kadınlar sevinç çığlıklarıyla bizi selamlamak için hemen dışarıya koşuyor. Bu akşamki atmosferi kamera ve gramofonla kayıt edip arkadaşlarıma göndermek isterdim.

25 Kasım 1911

Bir-ul-Habel

Dün öğleden sonra küçük bir çarpışma meydana geldi. İtalyanlar sahra topu ve bir mitralyöz müfrezesiyle hücum etti. Çarpışma kısa sürdü ve İtalyanların geri çekilmesiyle son buldu. Araplar eski tüfekleriyle hafif kayıplar verirken, İtalyanlar geride aralarında iki zabitin de bulunduğu bir sürü ölü bıraktı.

Şimdi tüm Arap kabilelerinden gönüllüler bana doğru akın ediyor. Hepsi de ne yaman delikanlılar! İnce uzun boylu ve yapılı vücutları beyaz togalara¹ bürünmüş. Beyaz kumaşlar içinde göz kamaştırıcı beyazlıktaki dişleriyle, pırıl pırıl gözleri ve esmer asil yüzleri ışıltıyor. Her hareketleri benzeri olmayan bir heybeti yansıtıyor. Bu soylu insanların teslimiyeti insanı iki kat daha hoşnut ediyor.

1 Çevirenin notu: Arap erkeklerin geleneksel giysisi. Uzun kollu, ayak bileklerine kadar uzanan beyaz renkli Fistan.

Kampa yeni katılan silah arkadaşları. (Ortada altında X işareti olan Enver Paşa'dır)

28 Kasım 1911

Bir-ul-Habel

Dün keşif için İtalyanların Derne'deki mevzilerinin etrafında atla do-laştım. Bir önceki gün savaş alanından geçmiştım. Her yerde hâlâ ölüler seriliydi. Cesedi parçalanmış kara sakallı bir başçavuşun yanında henüz çocuk sayılacak yaşta, başı kurşunla delinmiş genç bir İtalyan yatı-yordu. Yakınlarında bir yığın, dip dibe bedenler.

Bu zavallı insanlar neden bu katliama sürüklendi? Roma Bankası'nın kasalarını doldurmak için. Bankerlerin kasalarına birkaç milyon daha koy-mak için ülkenin çocukları ölüme gönderiliyor. Başka bir halka taarruz edi-liyor, birçok masumun bahtı tekmeleniyor ve bunların hepsi insanlık namı-na ve millî haysiyet adına yapıyor! Oysaki biz bu durum karşısında her-halde savaşıabiliriz çünkü kendimizi savunuyoruz, savunmak zorundayız.

Araplardan biri bana ölen askerlerden toplanmış defterler, cüzdanlar ve atış kayıt defterleri vs. getirdi. Sayfaları karıştırırken hep aşk mektuplarına ve sevgi dolu kartlara rastlıyorum. Ne kadar hazin!..

Bugün İtalyanlardan gelecek bir saldırıya hazırlıkliydim. "Ordumu" bir görecektiniz! Bir çetenin silahlı adamlarına, Birinci Cumhuriyet'in¹ asker-lerine benziyorlar. Ama neyse ki onlar için neredeyse hiç masrafım olmu-yor, düzenli birlikler hariç. Tüm Arap kabileleri bana savaşçı gönderiyor. Küçük birlikler halinde geliyorlar. Omuzlarında eski birer tüfek, kurşunlar özenle sarılmış ve yanlarında bir kaç kilo un var. Genellikle her 10 sa-vaşçıyı çadırlarıyla yüklü bir deve takip ediyor. Kabilelerinden 2 kadın da ekmeklerini pişirmek, söküklerini dikmek ve silahlarını temizlemek için onlara eşlik ediyor. Fakat çatışmalara da beraber gidiyorlar. Savaşçıları yüreklendiriyor, yaralıları taşıyor, yaralarını sarıyor ve ölenlere ağıt yakı-yorlar. Yeni gelenler arasında aksakallı yaşlılar ve on beşlik delikanlılar da var. Ölümü hiçe sayıyorlar ve yaşları diğerleriyle boy ölçüşmelerine engel olmuyor. Kaderleri (öyle inanıyorlar) önceden kesin çizilmiş. Ölüm bir kere yazıldıysa kimse ondan kaçamaz. Güzel ve aynı zamanda bir o

1 Fransız Devrimi'nden sonra krallık lağvedilmesiyle 21 Eylül 1792'de ilan edilen cumhuriyet
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

kadar da basit bir atasözleri var: *“Düşman karşısında, Allah'ın takdiriyle ölen cesurlar bir kere ölür, korkaklar ise her an yüz kere ölür.”*

Bu “ordu” için çok basit bir taktik uyguluyorum. Karşı tarafın mümkün mertebe yanaşmasına müsaade ediyor ve düzenli birliklerin ateş çemberinden geçip tüm kuvvetlerinin şeklini değiştirmeye mecbur bırakıyorum. Geceleyin 50-100 adımlık mesafeden Arap grubuyla şimşek hızında kanat saldırısı gerçekleştiriyorum. Gece düşman aralıksız olarak yerleşik mevzilerinde taciz ediliyor.

Şimdilik yalnızca insanların yaşamlarından değil aynı zamanda mermilerden de çokça tasarruf etmem gerekiyor. Yakın zamanda işler değişir. Arap kuvvetlerimin bir kısmı şimdiden ölenlerden elde ettikleri İtalyan tüfekleriyle donandı. Bu tüfeklerin ganimetlerden elde edilen yedek mühimmatı da çoğalıyor. Bu modern tüfeklerle sıkı bir şekilde talimler yapılıyor. Henüz İtalyan tüfeğine sahip olamayan Araplar, bir an önce ateşli silahlara sahip olmak uğruna düşman öldürmek için yanıp tutuşuyorlar.

1 Aralık 1911
Ayn-el-Mansur

Dün gece Derne'ye iki yönden saldırmaya çalıştım; özellikle gece saldırılarında gerekli olan disiplinin noksanlığından maalesef muvaffak olamadım.

Bir şarapnel mermisi beni yaraladı; daha feci sonlanabilirdi fakat “kısmetim” farklı yazılmış.

7 Aralık 1911
Ayn-el-Mansur

Dün ilk sıhhiye kafilesi buraya vardı. Allah'a şükürler olsun! Çünkü yaralıları ve hastaları için hiçbir şeyim yoktu. Çok mutluyum, vaziyet günden güne iyileşiyor.

15 Aralık 1911

Ayn-el-Mansur

Ordugahım, oradan buradan vadilere inen yüksek bir yaylada konuşlanmış durumda. Şark yönünde duvarları neredeyse tamamen dikey inen derin bir uçurum ile sınırlı. Vadinin diplerinde Ayn-el-Mansur nehri, hep yeşil kalan ağaçlarla gölgelenmiş denize doğru akıyor.

Vadinin her iki yanında yer alan dik yamaçlarında, orada burada, çevre kabilelere sığınak vazifesi gören mağara girişleri bulunuyor. Yaylanın batısı susuz bir vadi ile sınırlanıyor.

Yayla, Derne'den yaklaşık 300 metre yüksekte. Burada, aralarından yabani dikenli çalılıkların yukarıya doğru fıskırdığı muazzam kaya parçaları mevcut. İnişli çıkışlı tepelerde daha geçen sene yapılan yollar ortaya çıkıyor.

Ordugahımızın ortasında, askerlerimizin düzenli sıralanmış çadırları yer alıyor. Koyu veya kum renginde olan Arap çadırları çevreye gelişigüzel dağılmış. Çoğu kez kayalar ile çalılıklar arasında ustaca saklanmış durumdadır. Biraz geride bir tepeciğin arkasında Hilal-i Ahmer'in¹ çadırları kurulu. Dört gündür, aslında iki tane Mısır çadırından ibaret olan kendime ait bir "saray"ım var. Birincisi yatak odası, diğeri de kabul odası vazifesi görüyor. Yerdeki iki örtü ve beyaz bir koyun postu "salonun" mobilyalarını, sedirlerini oluşturuyor. Yatak odası çok daha zarif. Taşınabilir bir döşek, bir Türk deri valizi, yıkama amaçlı kullanılan taş bir sini. Tüm teçhizat bundan ibaret.

¹ Çevirenin notu: Kızılay

18 Aralık 1911

Ayn-el-Mansur

Evvelki gün ciddi bir muharebe meydana geldi. İtalyanlar birçok taburla, mitralyöz ve dağ toplarının takviyesiyle, ateş çemberinden öne geçip 100 metre kadar yakına geldiler. Muharebe, 9 saat boyunca ileri geri devam etti. İtalyanlar sürekli hazırda bulunan yedekleri devreye soktular. Sonunda düşman geri çekilmeye başladı. Bu çöküşle birlikte çılgınca kaçmaya başladılar. Bu başarı bizi mutluluğa boğdu. Her tarafı dökülen eski tüfeklerimizle bizden sayıca güçlü olan düşmana karşı, en yeni model silahlara, dağ kuvvetlerine ve mitralyözlere karşı zafer kazandık. Yaralıların arasında kahraman bir Arap kadın savaşçı da bulunuyor. Göğsü şarapnel mermisiyle yaralanmış. Fakat revirde kalmak istemedi. Savaşçıları yüreklendirmek için yine aralarına katıldı.

Enver Paşa çadırında

24 Aralık 1911

Ayn-el-Mansur

Sekiz saattir süren şiddetli sağanak yağmurdan dolayı kamp alanı tamamıyla sular altında. Gece boyunca çadırımın duvarlarına düşen yağmur damlalarının sesini, yağmura eşlik eden fırtınanın uğultusunu ve devrilen çadırlarını tekrar kurmaya çalışan Arapların bağırışmasını duydum.

Geldiğimden beri genel durum oldukça düzeldi. Bingazi'de bulunan ve Kurmay Binbaşı Aziz Bey'in emrine verdiğim muharebe güçlerime güvenebileceğime inanıyorum. Derne önlerinde Binbaşı Abdülkadir kumandanlık yapıyor. Her ikisi de Yemenlidir ve sadık insanlardır. Artık gerekli paraya da sahibim. Hükümet bana aylık 25.000 Türk lirası maaş bağladı. Bana şimdilik tamamen kafi geliyor. Tobruk, Derne ve Bingazi önlerinde toplanan Araplar şimdiden 16.000 kişiyi geçti. Benim buraya geldiğimde bu sayı 900'e yakındı. Yakında Sallum'dan Trablus'a bağlanan bir telgraf hattım olacak. Yollar yaptırmak üzereyim ve iki ay içinde erzak ve mühimmatın tedarikinde, malzemeleri hantal yük develeri yerine otomobillerle naklettirmeyi ümit ediyorum. Motosikletler çoktan yola çıktı. Tüm halk silahlanmalıdır.

Kısa süre önce silah ve mühimmat sevkiyatı vuku buldu; 1000 Mavzer, kişi başına 500 mermi. 4 tüfek, iki dağ topu, el bombaları ve diğer malzemelerden teşekkül eden tam tekmil bir mitralyöz takımı. Elbette ki en mükemmeli, muhteşem bir şekilde yeteneklerini sergileyen Araplarım.

Savaşı senelerce sürdürebilmek için Arapların becerikli gençlerini astsubay olarak yetiştiriyorum. Muharebe zamanlarında verdiğim emirleri çeşitli noktalarda yerine getirebilecekler, hem de "eğitilmiş asker" sıfatıyla.

9 Ocak 1912

Ayn-el-Mansur

Beklenmedik zamanlarda ortaya çıkan tüm meşakkatlere rağmen, şartlar yavaş yavaş iyileşiyor. Kurduğum teşkilat da yolunda gitmeye başladı. On bin develi kabileler askeri birliklerin erzak hazırlıklarını sağlıyor. Arap milisler iaşelerini kendileri karşılıyor. Günlük kişi başı iki kuruş veriyorum. Bununla tüm geçimlerini temin ediyorlar.

Her kabile artık zabitler tarafından yönetiliyor. Kısa zamanda okur-yazar olmayanlardan seçkin bir bölük oluşturabilmeyi ümit ediyorum. Böylece düzenli Arap birliklerinin temeli kurulmuş olacak.

Maiyetimin çadırlarının yakınındaki Arap çadırlarından birinde, İtalyan toplarının gümbürtüsü altında bir bebek dünyaya geldi. Her sabah minik çığlıklarıyla beni uyandırıyor. Bu sesler, hürriyet içinde yetiştiğini görmek istediğim “yeni nesli” hatırıma düşürüyor. Annesi adını Enver Mansur koymuş. Yani zafer kazanmış Enver. Allah lütfetsin!

Savaş uzun süreceğe benzese de tam bir zafer kazanacağımıza eminim.

İtalyan askerler korkak ve savaşa karşı şevksiz. Fakat kendilerini feda eden zabitlerine hayranım. Düşmanın son muharebedeki kararsızlığı umumi olarak göze çarptı. İyi bir komuta söz konusu değildi. Yedek birlikler sağa sola çekiliyor, ya yanlış yere yerleştiriliyor ya da hiç kullanılmıyordu. Sonunda düşmanlarımızı tel örgülerle çevrili siperlerinden çıkartıp geriye püskürttük. Düşman, 2 mitralyöz, 600.000 mermi, 250 tüfek, 2 dağ topu, 250 kasa el bombası ve mitralyözleri yükleyebileceğim 10 katırı geride bıraktı.

13 Ocak 1912
Ayn-el-Mansur

Evet, bugün kampta bir gönül ferahlığı, bir coşku hüküm sürüyor. Her yerde tekdüze Arap şarkıları söyleniyor ve el çırparak eşlik ediliyor. Bedevi bir şair, Arap cesaretini methediyor ve vatan topraklarımızı çiğnemelerine asla izin vermeyeceğimiz İtalyanların korkaklığını küçümseyerek anlatıyor. Genç kızlar şarkılarında şeref uğruna şehit olmuş birinin kahramanlıklarını yüceltıyor. Coşku gittikçe artıyor, şarkıların arasında patlayan tüfek sesleri de heyecanı katlıyor.

Ben de tüm bu gürültünün ortasında oturmuş hesap yapıyorum. Bu üç ay içinde yaklaşık 20.000 savaşıya ulaşan birlikler ve sivil idare memurları için yalnızca 15.000 Türk lirası harcamışım. İtalyanlar ise yalnızca donanmalarının kömürleri için haftalık olarak 20.000 sterlin ödüyorlar. Barış zamanında hükümetimiz yalnızca sivil memurlara ve devletin kolluk kuvvetlerine bu miktarda masraf ediyordu.

27 Ocak 1912
Ayn-el-Mansur

Bundan böyle burada arkadaşlarımı kabul edebilecek ve onların güvenliğine her bakımdan kefil olabilecek vaziyetteyim. Sivil idaremin işleyişi günden güne daha iyiye gidiyor. Araplar bunu önceleri hiç yapmadıkları halde, şimdi her tartışmada yetkili mercii çağırıyorlar. Hükümet (ki o benim) konumu o kadar kuvvetli ki en ufak bir söylenmeden yana bir endişe duymadan ölüm fermanları verebilirim. İnsanlara hakkaniyetli davranmakla ve dürüstlikle bu salahiyeti kazandığımı söyleyebilirim.

İnsanların ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve denizle bağlantılarını sağlamak için pazarlar kurduk ve gerekli parayı da tedarik ettik. Hammadelerin dışa açılmasının kesilmemesi için görevlendirilen muameleciler, fiyatların belli bir yükseklikte kalmasını sağlıyor. Bu kişilere belli miktar sermaye verdik.

Bu arada bozuk para noksanlığını telafi etmek için kendi adıma para bastırdım. Banknotun üstünde paranın değerini ifade eden Arapça ve Türkçe rakamların haricinde yalnızca benim mührüm mevcut. Arapların bu parayı altın ve gümüş ile aynı değerde tutmasından kıvanç duyuyorum.

Otomobil ile geçilebilecek iki tane eski Roma yolu keşfettik. Mısır sınırından başlayıp, Trablus üzerinden Tunus sınırına kadar uzanan, her biri kıyı paralelinde en az 20 metre genişliğinde. Birincisi, denizden 50 kilometre uzaklıkta, Siva-Calu bölgesi üzerinden Nil nehrinin kıyıları Minye'ye doğru geliyor. Her 25 kilometrede bir, bir kuyu ve gece hava bulutsuz olduğunda görülebilen, parçalanmış tek tük antik taş sütunlar bulunuyor. Merkez karargahtan ve bazı önemli stratejik noktalardan bu iki yola bağlantı kurmayı planlıyorum. Nüfuzlu şeyhlerin oğulları ve akrabalarından müteşekkil 100 kişilik gönüllü ile ilk "muhafız bölüğü" kuruldu. Ufak çaplı Mavzer tüfekleriyle silahlı olan bu bölük, genç Türk zabitlerin emri altında.

Geçenlerde 500'ü atlı olan 3000 tane Berassa savaşçısı buraya geldi. Birliklerimiz onlara muhteşem bir karşılama düzenledi. Çok etkileyici bir

manzaraydı. Kadınlar şarkı söyleyerek savaşçıların önü sıra gidiyordu. Şeyhlerin hanımları ve kabilelerin en güzel kızları develer üstünde onları takip ediyordu. Sonra atlı grup fişek gibi heyecanla dörtlüye yanıma yaklaştı; şeyhler ellerimi öpmek için birbiri ardına sıralanıyordu.

1. Berassa'dan Şeyh Osman 2. En cesur kabile Cebel Ahdar'ın en üst düzey Berassa Şeyhi Mehruk 3. Berassa şeyhlerinin en cesuru Şeyh Bu-Cared 4. Hassa'dan Şeyh Eyyup

31 Ocak 1912
Ayn-el-Mansur

Bugün Kufra'da, çölün ortasında ikameti bulunan Büyük Sünûsi Şeyhi'nden hoşnut edici bir mektup aldım. Benim için hoş giden birçok kelam sarf edip tüm inananları İtalyanlara karşı savaşa davet etmiş. Evet, hatta kendisi de bizimle beraber mücadele için geleceğini bildirdi. Kamptaki Araplar mektubu duyduklarında sevinçten havaya ateş açtılar. Afrika'nın merkezinde ve kuzeyinde bulunan Müslümanların büyük çoğunluğu, yaklaşık 20 milyon kişi, bu büyük Şeyhe sadakatle bağlıdır. Mektubuna yazdığım cevapla beraber şu hediyeleri de gönderiyorum: ipek kumaş yüklü iki deve, beyaz patiska yüklü 4 deve, 40 kilo çay, 200 kilo şeker, pirinç yüklü 20 deve, buğday yüklü 30 deve ayrıca tüfek ve mermi yüklü güçlü bir katır.

Bu akşam devriyeler arası çok anlamsız bir çarpışma oldu; öyle ki İtalyan tabyalarındaki bataryalar da bu çarpışmaya müdahil oldu. Fırsattan istifade, birliğimin operasyona hemen hazır olup olamadığını test ettim. Uyarı işareti bir zabıt tarafından önceden verilmişti. Daha 20 dakika geçmemiştir ki bütün kıtalar muntazam vaziyette önümden geçtiler. Genç komutanın emrindeki yeni küçük muhafız kıtamızın intizamı ve disiplini beni çok hoşnut etti. İnşallah bu gençleri en kısa zamanda kuvvetli bir alaya dönüştürebilirim. Başlangıç çok şey vaat ediyor; çünkü nişan talimleri de mükemmel sonuçlar verdi. 300 metre mesafede 5 atışta hep 4 isabet vardı. Bu Bedevi çocukların hususiyetlerine elbette katlanmak gerekir; bu hiç de kolay bir şey değil. Geçenlerde genç bir Arap ısrarla çadırıma girip benimle şahsen görüşmek istedi. Eski fişeklerini yeni Mavzer tüfeğinde nasıl kullanabileceğini öğrenmek istiyordu. Neticede eskileri yerine yeni Mavzer fişekleri elde etti ve çadırdan gözleri pırıl pırıl uzaklaştı. Dün, son çarpışmada dikkatleri çeken bir birliği ve Hilal-i Ahmer'i teftiş ederken, benim hazır bulunmamı fırsat bilen Araplar tezahürata başladı. Davullar çalınıyor, kadınlar sevinç çılgınlıkları atıyor ve savaş şarkıları tutturuluyordu. Daha yanlarından dörtünela geçerken coşkulu seslenişleri bana ulaşıyordu: *"Allah Sultanımıza ve Enver Paşa'ya zafer ihsan eylesin!"*

19 Şubat 1912
Ayn-el-Mansur

Kamp hayatımızdan bazı ayrıntıları anlatmak gerekir. Suyumuzun bol olması son derece sevindirici. Konuşlandığımız yerin ortasından iki kaynak akıyor ve birinin ismi de “Ayn-el-Mansur” yani “Muzaffer olanların kaynağı”. Kamp yerimizin ismini de buradan esinlendik. Erzakımız hem bol hem de lüks denebilecek kadar da çeşitli. Yalnızca Hollanda peynirini ve ananası saysam yeterli olur.

Önemli olan ikinci bir husus da artık böyle büyük bir kamp için elzem olan sağlık tedbirlerini ve tedavileri uygulayabilen 5 tane sıhhiye birliğine sahip olmamızdır. Başlarda yaralıların böyle iyi tedavi görmesi mümkün değildi. Satın aldığım patiskalar o zamanlar sargı bezi ihtiyacını görüyordu. Şimdi Allah’a şükürler olsun askeri hekimlerimizin yanı sıra Mısır’dan 3 ve İstanbul’dan 2 ve Selanik’ten de 1 adet (200-300 yataklı) Hilal-i Ahmer koğuşuna sahibiz. Arapların inanılmaz dayanıklı ve sağlıklı fitratları hekimlerin işini kolaylaştırıyor. Çatışmalardan sonra yalnızca iki gün istirahatle hastaların dörtte üçü sıhhat buluyor.

Gücümüz gittikçe artıyor, hem de kayda değer bir masraf olmadan. Bingazi’deki tüm birliklere ve sivil idareye aylık 25.000 Türk lirası sarf ediyorum. Yakında 75.000 Türk liralık sağlam sermayemiz ve iki yıllık iaşemiz olacak.

Fakat bununla beraber havanın durumu hiç iç açıcı değil. Bugün sıfırın altında 5 derece; Afrika’da olduğumuz halde çadırlarımızda soğuktan donuyoruz.

Dün zabitlerin bir kısmı İstanbul’a gitmek üzere terhis oldu. Vaziyetimizi çekinmeden anlatabilirler; bizden sayıca fazla, yaklaşık 130.000 İtalyanın Trablus ve Bingazi’de mevzilendiğini fakat yine de ülkenin iç bölgelerine girmekten çekindiklerini haber verebilirler. Buna rağmen 4 aydır düşmanı pusuda beklediğimizi, her gün artan insan ve malzeme gücümüzle beraber mukavemet gücümüzün de büyüdüğünü ve barış yoluna hiçbir surette yanaşmayacağımızı bildirsinler.

27 Şubat 1912
Derne önünde

Son günlerin meşakkatinden bitkin düştüm; her dakikam her türlü sorumlulukla dolu. Askeri hareket idaresinin komutası, çabuk kararlar almayı gerektiren durumların yanı sıra sivil idarenin işlemleri, buradan gelen sorulara alınacak hızlı kararlar ve yargılar da benim sorumluluğumda. Bunlar zahmetli işler olsa da yine de memnunum çünkü işler yavaş yavaş yoluna giriyor. İkmal malzemeleri artık öyle intizama girdi ki teferruatla uğraşmak zorunda kalmıyorum. Erzak ve yedek malzemeler bereket ve bolluk içinde.

Bazı siyasi sıkıntılar, bana kanlı bir savaştan daha ziyade ıstırap veriyor ve beni sinirlendiriyor. Cesaret ve dayanıklılık ile elde edilecek işler değil ancak entrika ile halledilecek neviden. Hali hazırda düşüncelerimi İtalyan cephesinden çok Mısır sınırı meselesine yoğunlaştırıyorum. İngilizler canımı çok sıkıyor. Alman dostlarımdan öğrendiğim kadarıyla, Avrupa gazeteleri İtalyanların hezimetinden pek bahsetmiyormuş. Peki, öyleyse nasıl oluyor da Alman Elçiliği aracılığıyla her an İtalyanların sorularıyla muhatap oluyorum: Filanca ve falanca kont veya zabıt, komutan veya teğmen bu veya şu muharebeden beri kayıp olduğundan, esirlerimizin arasında olabilirler miymiş? Benim başım onlar için paha biçilmez değerde; biliyorum, hem ucuza da elde etmesinler.

Zaten başıma haddinden fazla değer verebilirler. Sistem daha şimdiden kendiliğinden yürüyor. Benim hazır bulunmam artık çok lüzumlu değil. Her yerde çok becerikli zabıtlarım var ve genç muhafız bölüğü o kadar sadık ki onların haberi olmadan kimse bana yanaşamaz. Allah nusretini gönderecektir!!

5 Mart 1912

Derne önünde kamp yeri

Dünkü muharebenin neticesi, Allah'a şükür, baştan zannedildiğinden daha avantajlı bir şekilde sonlandı. Düşman iki önemli komutanını ve çok sayıda zabitanı yitirdi; yüzden fazla tüfek, kasalarca cephane, tabanca ve envai çeşit teçhizat ganimet olarak ele geçirildi. O kadar çok ki, Araplar muharebe meydanında buldukları her şeyi toplayamıyorlar bile. Düşmanımız iaşemizi fazlasıyla iyi tedarik ediyor! İki İtalyan zabitanın iç cebinde o kadar çok para vardı ki bu kez doğrudan ailelere gönderdim. Çünkü İtalyan Harp Nezaretinin, ölen askerlere ait paraları gerçekten ailelerine gönderip göndermediğinden emin değildim.

Türk Hükümeti İtalyanların, 15 günlük mütareke talebinde bulunduklarını bildirdi. İtalyanlar Türk kıyılarını bombalamaktan zevk aldıkları için hükümete talebi reddettiğini bildirdim. Artık telgraf hattımız bize Mısır ve Tunus ile bağlantı sağlayabiliyor.

İtalyanların altı taburunu ve üç bataryasını ileri mevzilerinden merkez mevzi hatlarına doğru geri püskürttük. Bu nedenle 2 Martta aralıksız olarak dokuz saat süren bir muharebemiz oldu. Dün tesadüfen İngilizlerle beraber kampımıza gelen iki Alman zabitan, düşmanın panik halinde kaçışına şahit oldu. İtalyan zabitanların davranışları takdire değerd; bölüklerini kılıçlarını sallayarak yüreklendirirlerken kılıçlarının ışıltısı uzaklardan görünüyordu, kaçanlara karşı durmaya çalışsalar da sonunda kargaşanın içine sürükleniyorlardı.

Bu muharebe aslında ben istemeden meydana geldi; şafak vakti küçük bir kıtamız iki düşman bölüğü ile karşılaşmış. Çarpışma sırasında karşı tarafa takviye kuvvet gelince biz de mecburen acilen toplanarak çarpışmaya müdahil olduk. Sonunda İtalyanlar tüm yedek birlikleri de savaşa soktu. Dağ toplarımız düşman saflarında büyük gedikler açtı ve bataryalarını tekrar sessizliğe gömdü. Genç Muhafız Birliğimiz olağanüstü çarpıştı.

14 Mart 1912 Perşembe
Ayn-el-Mansur (Derne önünde kamp yeri)

Biraz önce muhafız birliğini huzuruma kabul edip yarın için inayet temennilerimi bildirdim. Çünkü yarın için İtalyanlara baskın planladık. Birlik sevinçle ve zaferden emin olarak genç komutanlarıyla ordugaha geri döndü.

Büyük bir muharebe için tüm tedbirler alındı; kampa hararetle bir heyecan hakim.

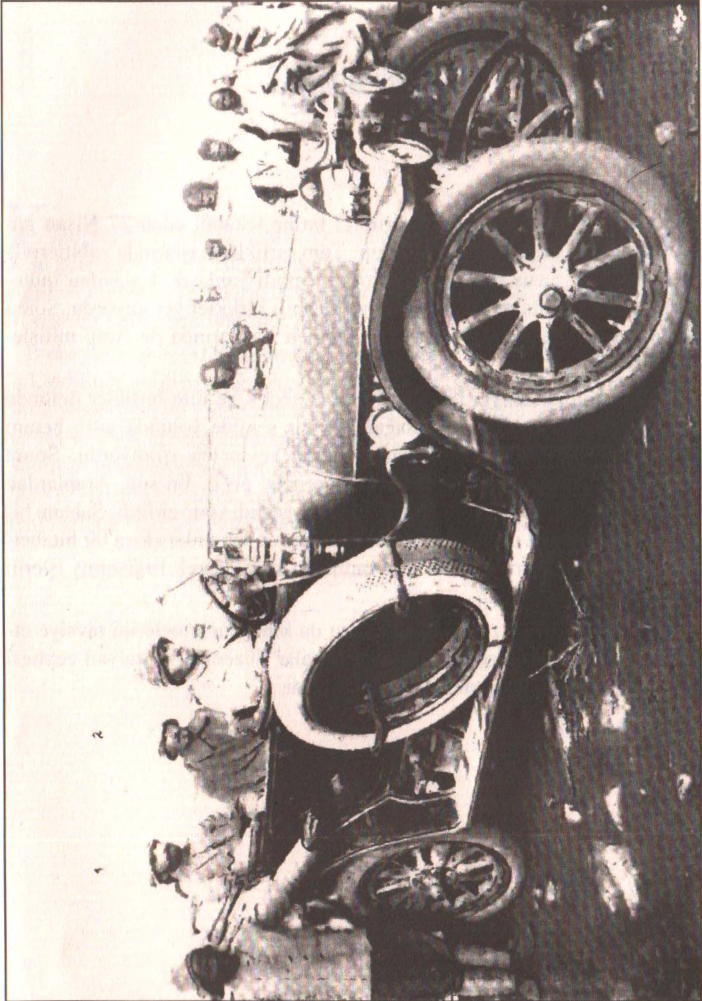
Tobruk'tan güzel haberler ulaşıyor. Düşman savaş gemilerinin ateşiyle takviye edildiği halde, Ethem Paşa İtalyanların 5 bölüğünü ve 2 dağ bataryasını kolaylıkla geriye püskürtmüş. Muharebe sabah 10'dan gün batımına kadar sürmüş. 34. Piyade Alayından esir düşen bir askerin bildirdiğine göre İtalyan muharebe kuvvetleri 8.000 kişiye ulaşmış.

Genç komutan Bingazi önlerinde İtalyanları sürekli taciz ediyor. En son, düşmanın ileri mevzilerine çok yakın bir yerde, 300 Arap milisle elde edilen zafer düşman için vahim bir mağlubiyet oldu. İki İtalyan taburu tuzağa düşürüldü ve tamamen yok edildi.

Birkaç gündür o iki genç Alman zabıt gönüllü olarak kampımda kalıyor. Piyade olanını mitralyöz müfrezesinin başına komutan tayin ettim. Süvari olan diğeri de yaverim oldu. Tesisimde bazı şeylerin tamamlanması beni oldukça memnun ediyor: Tüfeklerin ve ganimetle ele geçen mitralyözlerin tekrar kullanılabilir hale getirildiği yeni bir tamirhanenin kurulması gibi. Kazma, kürek ve benzer malzemeler nihayet geldiğine göre birkaç güne kadar Derne önünde bulunan, iki ordu birliği arasındaki yolun kullanılabilirliğini ümit ediyorum. Kayalık arazide yer alan 5 kilometre uzunluğundaki bu yol, otomobil ile geçilebilecek ilk yolumuz olacak.

24 Mart 1912

İki gündür düşmanın suyunu kestik; Ayn-ed-Derne pınarı, mevzilerinin 700 metre ötesinde. Şimdi her tür çarpışmadan kaçınıyorlar ve her kaybettikleri zamanı da ben kazanıyorum.

Ayn el-Mansur kampında

1. Enver Paşa 2. Enver Paşa'nın ikinci kurmay zabiti Kolağası Askeri Bey

30 Nisan 1912

Burada, Sultanın tahttan indirildiği tarihe tekabül eden 27 Nisan gününde ilk geçit törenimi yaptım. Tüm birlikler başlarında zabitleriyle geçit törenine hazır şekilde bekliyordu. Şimdi yaklaşık 4 alaydan müteşekkiler; ilk sırada muhafız birliği ve düzenli birlikler yer alıyordu. Sonra topçu sınıfı ve mitralyöz müfrezesi, hemen arkalarında da Arap milisler dizilmişti.

Tümen kumandanıyla beraber atla öne geçtik ve tüm birlikler önümde resmigeçit yaptılar. Her şey olağanüstü bir şekilde yolunda gitti; benim hoşnut olmamdan dolayı hepsinin gözleri sevinçten ışıldıyordu. Sonra Ayn-el-Mansur kamp okulunun 120 öğrencisi geçti. En son, Araplardan müteşekkil 500 atlı atlarını dörtnala sürerek geçidi sona erdirdi. Şahane bir manzaraydı. Sonra dörtgen şekli oluşturuldu ve ben onlara kısa bir hitabette bulundum. Onları, şu anki durumumuzu izah ederek başlanmış işlerin devamı için teşvik ettim.

Ayrıca kazanılmış zaferlerden dolayı da kibirlenmemelerini tavsiye ettim. Akşamleyin at koşuları ve müsabakalar düzenlendi. İtalyan cephesi boyunca sevincimizi gösteren ateşler yakıldı.

8 Mayıs 1912

Kampta, bize gönüllü olarak gelmeden önce İslam'ı kabul eden bir İngiliz zabıt vardı. Hayatımda hiç görmediğim kadar korkusuz ve yiğit bir delikanlıydı. İtalyanların demir tellerinin altından sürünerek geçmek ve siperlerini keşfetmek ona spor gibi geliyordu.

Birkaç gün önce Arap bir muhafızla İtalyan mevzilerine kadar ilerlemiş, fark edilince saldırıya uğrayıp şehit olmuşlar. Bu akşam, asıl adı Stuart Smallwood olan bu şehit Osmanlı, hatırıma düştü; göze hoş gelmeyen yüz hatları ve kaba hareketlerini görür gibiyim. Ordugahta herkes onu severdi. Namının unutulmaması için ailesine altın İmtiyaz Nişanı'nın verilmesini yazıyla Harbiye Nezareti'ne bildirdim. Annesine Şefkat Nişanı verilecek, kendi adı da Harbiye Nezareti'nin altın defterine işlenecek.

17 Mayıs 1912

Zannedersem benim çok mutlu bir insan olduğumu düşünüyorlar; çünkü burada bir insanın hoşnut olacağı her şeye sahibim. Namım var, bana itaat ediyorlar, saygı duyuyorlar ve hürüm. Araplar gelip elimi öpüyorlar, benden hayır duası talep ediyor ve benim için fedakarlıkta bulunuyorlar. Bazen kendimi, sadece içgüdüsel bir vatan sevdasıyla, yükümlülüklerini yerine getiren mekanik bir araç gibi görüyorum.

Bu akşam sebebini bilmediğim ve anlam veremediğim şekilde çok hüzünlüyüm.

Mayıs sonları

Gazete haberlerine göre ölmüşüm! Dün el falıma bakan bir münecim, 80 yaşımdan daha fazla ömrümün olacağını söyledi. Biraz önce bana ulaşan Büyük Sünûsi Şeyhinin mektubuyla moralim düzelmeye başladı. Bu zatı tanımadığım halde çok seviyorum; can-ı gönülden tam bir vatansever.

İtalyanlar Trablus’un iç bölgelerini istila etmekten ümitlerini kesmişe benziyorlar. Şimdi de adalarımıza saldırıyorlar. Bugün kampımızda bulunan iki Avrupalı hanım birbirine girdi. Biri hasta bakıcısı diğeri de bir gazetecinin eşi. Burada bir yığın Bedevi hanım var, hepsi gayet sakin fakat iki tane Avrupalı hanım birbirileriyle geçinemiyor.

30 Mayıs 1912

Günlerdir çok sevimli bir şey yanımda kalıyor; bana verilen bir ceylan yavrusu. Artık beni çok iyi tanıyor, her yere peşimden geliyor ve geceleri yatağımın önünde uyuyor. Bu akşam İtalyanların mevzilerimizi bombalamasından sonra kampa geri döndüğümde, ceylanı boynunu uzatmış vaziyette yerde buldum. Başı yana düşmüş, zor nefes alıyordu, sanki ölüyormuş gibi duruyordu. Hemen yere çöküp kucağıma aldım ve ismiyle hitap ettim: "Mansure!" Nihayet yavaşça başını kaldırdı, gözlerini bana dikip siyah dilinin ucunu gösterdi. Gözlerimin dolduğunu hissettim; bugünlerde müthiş derecede hassaslaştım. Küçük büyük düşünmem gereken yüzlerce şey arasında, ruhumun yalnızlığının ıstırapı altında acı duyuyorum. Zaman zaman düşman tarafından bizim tarafa geçen asker kaçakları geliyor ve karşı taraftan ilginç havadisleri anlatıyorlar. Bu gelenler genellikle İtalyan birliklerinde yer alan yerli siyahiler. Günde yaklaşık 20 kişi dizanteriden ölüyormuş ve tüm hastaneler de doluymuş. Birliklerde bezginlik hakimmiş, herkes barışa hasretmiş. Askerleri teşvik etmek için İstanbul'un İtalyan donanmaları tarafından bombalandığını yayıyorlarmış.

Enver Paşa ceylan yavrusuyla birlikte

1 Haziran 1912

Elime geçen tüm gazetelerde ölüm ilanlarımı okuyorum. *Neue Freie Presse* gazetesi hakkımda beni mahcup eden takdir dolu sözler dizmiş.

Küçük ceylanım iyileşiyor. Ne kadar zarif ve kabiliyetli! Fakat çikolatayı hep kağıdıyla yemek istiyor. Her zaman bir bebek gibi budalaca davranıyor.

Biraz önce İtalyanların Susa'da¹ gerçekleştirdikleri karaya çıkartma hareketini haber verdiler. Bu bizim için fevkalade bir fırsat olacak. Orada, başa çıkılamaz arazi sorunlarıyla ve Bedevilerin amansız direnişiyle karşılaşacaklar.

Bana gelen zarfların üstünde Mısır postanesi memurunun büyük harflerle yazdığı "Ölü" sözcüğü vardı.

1 Libya'nın kuzeydoğusunda yer alan bir sahil kenti. Aynı zamanda Libya'nın en kuzey noktası.

2 Haziran 1912

İtalyanların Susa'ya yanaşmaları umduğumdan farklı olmadı. Çevredeki Bedevi şeyhlerini sözde müzakere amacıyla İtalyan gemisine çekmek için İtalyanlara casusluk yapan yerli bir Derneli karaya indirilmiş. Burada şeyhler İtalyanların kalenderliklerini bizzat tecrübe edip ikna edileceklermiş. Bedeviler her zamanki gibi casusu yakalayıp müdüre teslim ettiler.

Müdür de bunun üzerine gemiye sinyal yolladı. Karşı taraf da karaya pek çok sayıda bahriyeli çıkardı. Araplar onları öyle bir yaylım ateşine tuttu ki apar topar botlarına geri kaçtılar. Bizim nazik tepkimize karşılık onlar da gün boyu kıyıyı bombaladılar. Hepsi bu kadar.

6 Haziran 1912

Dışarıda Bedevilerin canfeza bağışları ortalığı çınlatıyor. Erkekleri yüreklendirmek için kadınlar da zılgıt çekiyor. İtalyan deniz toplarının 21 santimetrelük güllerinden korunabilmek için sığınaklar yapıyoruz; çünkü kamp yerimiz dün öğleden akşama kadar ağır bombalarla ateşe tutuldu. Bu ilk kez başımıza geldiği için adamlarıma bu bombaların tesirinin küçüklerinden pek farklı olmadığını izah etmeyi lüzumlu gördüm. İlk atışların ardından çadırımdan çıkıp top güllerin düştüğü yere gittim. Biri çok yakınımda patladı ve küçük bir parçası kalçama isabet etti; fakat zincirli saatime asılı olan bir madalyon siper oldu. Beni baştan aşağıya toza boğan başka bir büyük top güllesi bir Bedevi çadırında patladı. Çadırda bir bebek uyuyordu ve 1 metre kadar ileriye fırladı fakat bir zarar görmedi.

Adet üzere Cuma günü yine kabile şeyhleri beni çadırımda ziyarete geldiler. Her tür emre amade olduklarını fakat barış emrine itaat edemeyceklerini dile getirdiler. Ancak düşman, vatan topraklarını terk ederse bu mümkün olmuştur. Bu durum İtalyanların adaları işgal etmesinden kaynaklanıyor. Bu olaya rağmen kararlarımızın istikrarı değişmeyecek. Sadece Derne kampında tayyare tedariki için bu fakir insanlar 1000 Türk lirası topladı. Genelde “yabani” diye bahsedilen bu insanların gösterdiği kayıtsız şartsız fedakarlıktan daha güzelini düşünemezdim.

En son elde ettiğimiz şey, muhtemelen fevkalade yemekler yiyeceğimiz bir “Gazino”: 11 metre uzunluğunda ve 7 metre genişliğinde, içinde çok rahat oturulabilen bir çadır. Bu muazzam çadır geceleri neredeyse bir hava gemisine benziyor. Yan tarafları açıldığında kayalık tepelere ve sarp inişli uçurumlara doğru tablo gibi bir manzarası oluyor. Sanki İsviçre’de bir otel terasında oturuyormuşsun hissini veriyor. Bu muhteşem manzara genellikle melankolik olan ruh halimin toparlanmasına yardımcı oluyor. Burada sürekli gözlerimin içine bakıldığını ve tavırlarımın ezberlendiğini bildiğimden bu ruh halimi zaten bastırmam gerekiyor.

12 Haziran 1912

Yine cephede ölen İtalyanların mektuplarını getiriyorlar bana ve her defasında “*amore*” kelimesiyle yüz yüze geliyorum. Bu zavallı gençler, sevdikleri için yaşıyorlar fakat bir hiç uğruna can veriyorlar. Gerçi İtalyanlar vatanlarının şerefi ve menfaati uğruna savaştıklarını söylüyor ama bunda haksızlar. Biz de aynı şeyi söylüyoruz ama haklı olarak!

Posta sayesinde bir yığın gazete elime geçse de Afrika'nın dışındaki havadislere karşı kayıtsız kalıyorum.

Adaların işgal edilmesi bizi kesinlikle sinirlendirmiyor. Çünkü adaların istilaya, garnizonların ise hazin bir sonun acısına maruz kalacağını ben de dahil, hepimiz gayet de iyi biliyorduk.

17 Haziran 1912

Küçük ceylanım hasta. Zavallı hayvancık! Tüm gün ıstırapı vardı. Şimdi yatağımın yanında bana hüznü ve masumca bakıyor. Benim çok sert olduğum düşünülse de hayvancığın ıstırapını içimde hissediyorum. Yardım edemediğim için de daha çok üzülüyorum.

17 Haziran 1912

Bugün kamp mektebinin küçük talebelerine mükafatlar dağıttık; üç ayda bir olan bir imtihandı. Kısa zaman içinde bu kadar ilerleme kaydetmeleri herkeste memnuniyet uyandırdı. 150 küçük Bedevinin, ebeveynleri tarafından okula getirilmesi beni bilhassa sevindirdi. Aynı ebeveynler yakın zamana kadar daha mektebin görüntüsünden çekiniyordu. Bu küçüklerin arasında, ortalamanın üstünde bir zekaya sahip olanlar da var.

Kısa süre önce İstanbul'da beni yarbaylığa terfi ettirmişler. Kıdem olarak hakkım olsa da şimdilik zabitlerime bu durumdan bahsetmeyeceğim. Harp bitinceye kadar hiçbir surette kıskançlığa neden olmamak için, kimseye rütbe verilmeyecek.

Yine gazeteler sulhtan ve sulh müzakerelerinden bahsediyor. Tabii bildiğim kadarıyla yine Müslümanlar havasını alacak.

Halihazırda artık yerlilerden müteşekkil topçu sınıfı da kuruyorum. Muhtemelen yakın zamanda memleketten malzeme istemeye lüzum kalmayacak.

Şayet bizim açımızdan elverişsiz bir sulha karar verilirse, ben burada kalırım ve harbi devam ettiririz.

24 Haziran 1912

Dün Hums'tan¹ gelen bir telgraf, bizimkilerin güzel bir zaferini haber verdi. İtalyanların en kuvvetli mevzii olan Lebda kalesi yok edilmiş. Nerdeyse tüm gamizon öldürülüp iki top imha edilmiş ve bayrak ele geçirilmiş.

Gitgide eski hayatım hatırımdan uzaklaşıyor. Sanki yıllardır Araplarımdan başka birilerini hiç görmemişim ve bu çölden başka yerde yaşamamışım. Halbuki mahrumiyetlerle dolu olan bu hayat, insanda yeni ve güçlü bir sürü duygu uyandırıyor. Şöyle söyleyeyim: Öyle hadiseler var ki bir çocuğun Noel Bayramına sevindiği kadar seviniyorum.

Bana İtalyan bir astsubay getirdiler; fena bir çocuğa benzemiyor. Komutanları onu tokatlayıp hapisle tehdit ettikleri için kaçmış. Arkadaşlarının yorgun düştüğünü ve cesaretlerinin de kırıldığını anlatıyor. Anlattığına göre Araplardan çekinmeseler çoktan seve seve Osmanlı karakoluna teslim olacaklarmış. Sonuç olarak karşı taraf harpten yeterince nasibini almış. Biz ise yıllarca muharebeye devam etmeyi düşünüyoruz. Bizde ise, karşı tarafın aksine, gün geçtikçe moraller daha da düzeliyor. Vatan uğruna öldürmek ve ölmek bizim için saadettir. Düşman cephede ise sadece vatan için kurban olmanın yükünden en kısa zamanda nasıl kurtuluruz diye düşünüyorlar.

¹ Osmanlı idari yapılanmasında Trablusgarp vilayetine bağlı bir sancak. Bugünkü Libya'nın kuzey-doğusunda yer alır.

Kampın küçük talebeleri ve ebeveynleri

28 Haziran 1912, Cuma

Bu akşam bir hayli yorgunum. Bedevilerin talebi üzere burada Cuma günleri büyük ziyaret günü. Evvela Zaviye ve Sünûsi Şeyhleri geliyor. Onların bir ölçüde öncelikleri var. Onlara çay ikram ediliyor. Sonra gruplar halinde diğerleri geliyor. Elimi ve dizimi öptükten sonra oturuyorlar. Güzel insanların kokusu tüm çadırı kaplıyor. Nasılsınız, sorusuna mütemadiyen aynı cevap geliyor: “Sen sağ salım ve bahtiyar olduğun için biz de memnunuz.” Bir müddet sonra ayağa kalkıyorum, onlar için hayır dua ettikten sonra vedalaşıyoruz. Bu merasimi onlarca kez yaşadım. Sonra çadırın önüne çıkıyorum ve dışarıda bulunanlarla beraber dua ediyoruz. Onlar da aynı şekilde memnun vaziyette evlerine dönüyorlar.

2 Temmuz 1912

Düşman mevzilerini keşfe gitmiştim, biraz evvel oradan geldim. Tüm öğle sonrası ve gece boyunca dışarıdaydım. İtalyanların en güçlü mevzilerini dolunay ışığında, 300 metre mesafeden görüntülemeye çalıştım. Her bir görüntü için yarım saat ışığa tutmam gerekiyordu. İşlem gayet iyi gitti; düşman nöbetçileri herhalde uyuyordu. Derne ay ışığında beyaz evleri ve palmiye ağaçlarının derin gölgeleriyle çok ürkütücü görünüyordu. Ne ışık ne de ateş vardı. Sadece ara ara 2 kilometre uzaktan İtalyan harp gemilerinin ışıkları parıldıyordu. Ağır kara bulutlarla kaplı ufuk aşılmaz görünüyordu.

4 Temmuz 1912

Kirene güzel bir yer olmalıymış; şu an müdafaası bana emanet edilen vatan topraklarımın bu bölgesinin eski başkenti. Bugün, bazı ileri karakollarıma sığınak olan harabeleri gezdim. Kubbeleri yıkılan harabe muhtemelen mabetmiş, diğer taraf da galiba müsabaka alanıymış. Anfityatronun bir kısmı hâlâ duruyor. Oturma basamakları 2 metre uzunluğunda ve yarım metre kalınlığında, dar geçit yerleri açık, arka cephe üç kubbeli oyuk şeklinde. Belki bu kısmı sanatçılar soyunma odası olarak kullanıyordu. Meydanın çıkışından ana kapıya kadar uzanan yol, büyük dörtgen taşlarla döşeli. Eski Romalılar bu taşlara oyuklar yontmuş. Muhtemelen bizim raylara tekabül ediyor ve bu amaçla kullanılmıştır. Huzuru olsa insan geçmişteki hususlarla ne kadar hevesle meşgul olunurdu.

9 Temmuz 1912

Bugün piyade üniformaları geldi ve ilk muhafız bölüğümüz giydirildi. Şimdiye kadar Arapları rencide etmemek için milli kıyafetleriyle bırakmıştım. Bugün basit bir hadiseyle her şey kendiliğinden yoluna girdi. Şeyhlerle buluşmamız sırasında, şeyhlerden biri haki rengin arazinin rengine intibak ettiğini, bu üniformaları giyenlerin daha iyi muhafaza olacağını ve bunun sürekli düşmanın peşinde olan muhafız birlikleri için de iyi olacağını söyledi. Ben tabii ki hemen tasdik edip ilk bölüğün giydirilmesini sağladım.

Muhafız birliği Arap kabilelerin seçkinlerinden müteşekkil; onlar bana katıldıklarından diğerleri de bu şekilde giyinmiş olmayı takdir edecektir. Böylece düzenli bir birlik kurmada adamakıllı bir adım atmış oldum. Ayrıca bugün yoklamada, muhafızların üniformaları ile çocuklar gibi gurur duyduklarını fark ettim. Netice epeyce memnun ediciydi. Ben de bölüğün kumandanı Teğmen von Bentheim'a, vazifesini sadakatle yerine getirmesini vesile bilip, takdir ve minnettarlığımı dile getirdim.

Bu akşam Büyük Sünûsi Şeyhinin varisi olan kardeşinin bana gönderdiği mektubu ulaştırdılar. Şöyle yazıyordu:

"Rahman ve Rahim olan Allahın adıyla. Hamd-ü Sena, kudretiyle ve azametiyle düşmanımızı kahreden ve inananların ordusuna fetih kapılarını açan Allah'adır. Böylece vaat ettiklerini ihsan ediyor. Salat-ü selam Hatem-ül Enbiya olan ve Allah'a itaat edip düşmanlara boyun eğmememizi emreden Peygamber Efendimize olsun. Dini mübinin ve vatanımızın fatihi, haşmetli Padişahımızın damadı, gücün sembolü ve hikmetleriyle dünyanın en üstünü, faziletli Padişahların en yüce kumandanı! Cümle erdemlerin kemali, muhteşem sezgilere sahip ve fevkalade imam olan tüm yaşayan ve vefat etmiş olan Büyük Sünûsi Şeyhlerinin gerçek evladı! Yorulmaksızın hizmet eden, cesurların en cesuru, büyük aslan, dostumuz ve göz nurumuz, kardeşimiz Yüce Majesteleri Enver Paşa'ya selam olsun. Allah seni daim muzaffer eylesin ve her zaman şeref yolunda yürütsün. Bizler sana

ve seninle beraber herkese can-ı gönülden selamımızı sunarız. Allah seni düşmanlara karşı daim muzaffer eylesin ve saadetli kulsın. Ordunuza, her daim şeref yolunda terakki bahşetsin!

Şanlı icraatlarını duyduğumuzda son derece sevindik. Biz sizler ve Ulu Hakan Padişahımız için her zaman dua ediyoruz. Allah onun kuvvetini her daim artırsın, düşmanlarını kahretsin ve kudreti yücelsin.

Kardeşlerimiz, senin onlara karşı olan yardımseverliğinden bizi haberdar etti. Allah sana hayırlı uzun ömür versin. Senin varlığın ve refahın bizim için her gün sevinç kaynağı. Allah seni hepimize bağışlasın! Sen Allah'ın emirlerini yerine getirdiğin için Allah sana iki cihan saadeti verecek. Allah daima senin burhanın olsun, zafer ve şan ihsan etsin. Yeterli devam olsaydı çoktan yanında yer alırdık, çünkü gönüllerimiz gece ve gündüz hep seninle. Allah'ın emirlerine ve Ulu Hakanımız Halifemizin emirlerine karşı gelmemiz imkansız. Padişahımızın ve sizin himayenizi diliyor ve Sultanımızın teveccühünü umuyoruz. Bu satırları yazan kardeşin, kendi gelemediği için, ellerini öpmek adına bu mesajı gönderiyor. Haşmetli Padişahımızın ve senin lütfuna mazhar olmak isteriz! Saygı dolu selamımızı yüce tahtın ayaklarına sermeni istirham ederiz. Göz aydınlığımız olan senin için ve uzak yakın ne kadar muharip varsa onlar için ettiğimiz dualarımızı Allah duysun."

18 Temmuz 1912

İtalyanlar üç gündür 15 cm.lik toplarıyla kamp yerimizi bombalıyorlar. Cidden çok rahatsız edici ve can sıkıcı. İtalyanlar mühimmatı hayli fazla sarf ettikleri halde bizde sadece 6 kişi vefat etti. Aralarında üç hanım ve bir çocuk vardı. Araplar bombardımandan dolayı intikam ateşiyle yanıp tutuşuyor. Kampın yerini henüz değiştirmedik. Onun yerine İtalyan toplarının erişemediği yaylanın yüksek noktalarına toplar yerleştirdik. Şimdi bunlarla Deme'nin limanı ve kışlaları ateşe tutuluyor.

20 Temmuz 1912

Yarın topçu sınıfımızla beraber gerçekleştireceğimiz Lombardiya tabyasının bombardımanı planı için tüm hazırlıklar tamamlandı.

Büyük Sünûsi Şeyhi Ahmet eş-Şerif'in mektubunun cevabı bugün öğleden sonra hazır olur. Bu zatın tüm mektuplarına dostluk duyguları hakim. Bu benim için çok önemli, çünkü bu zat bana en çok menfaati dokunacak kişidir ya da en çok zarar verecek olandır.

Maalesef memleketimde vaziyetler istediğim gibi gitmiyor. Hadiselere buradan etkin olarak müdahale etmek mümkün değil. Durum gerçekten acil bir hal almadıkça burada kalmalıyım.

24 Temmuz 1912

Memleketimdeki hadiseler aklımdan hiç çıkmıyor. Eski hükümet kendinden daha sönük bir heyet tarafından devralınmış. Sadece Harp Nazırlığı'nın yetkisi azimli ellerde. Bu durumdan ordumuzun menfaat göreceğini ümit ediyorum. Ben ise burada sadece başladığım işleri tamamlayabilirim. Haşmetli Sultan, Büyük Sünûsi Şeyhi Ahmet eş-Şerif'e verilmek üzere 1. Sınıf Osmanlı Nişanı, elmas döşeli bir eğri kılıç ve bir pırlanta saat gönderdi.

31 Temmuz 1912

Ne gece ama, nasıl bir sema, ne çok yıldız! Hesperidlerin¹ bahçesinin Bingazi'nin yakınlarında olduğu rivayet ediliyor. Bu güzellikle dop-doluyum ve gençliğimdeki geceleri düşünüyorum. Saatlerce yıldızlı gök kubbenin altında uzanıp ısıltılı geleceğimi hayal ederdim.

Gönlüm dolup taşsa da susmak zorundayım. İnsanı bir bomba kırıp geçirdiğinde, ötelerde düşündüklerini ve hissettiklerini nihayet söyleme hürriyetine sahip olacak mı? Her şeyle başa çıkabilen, her şeyi çözen Avrupa'nın müşkülpesentliği hiç yok bende.

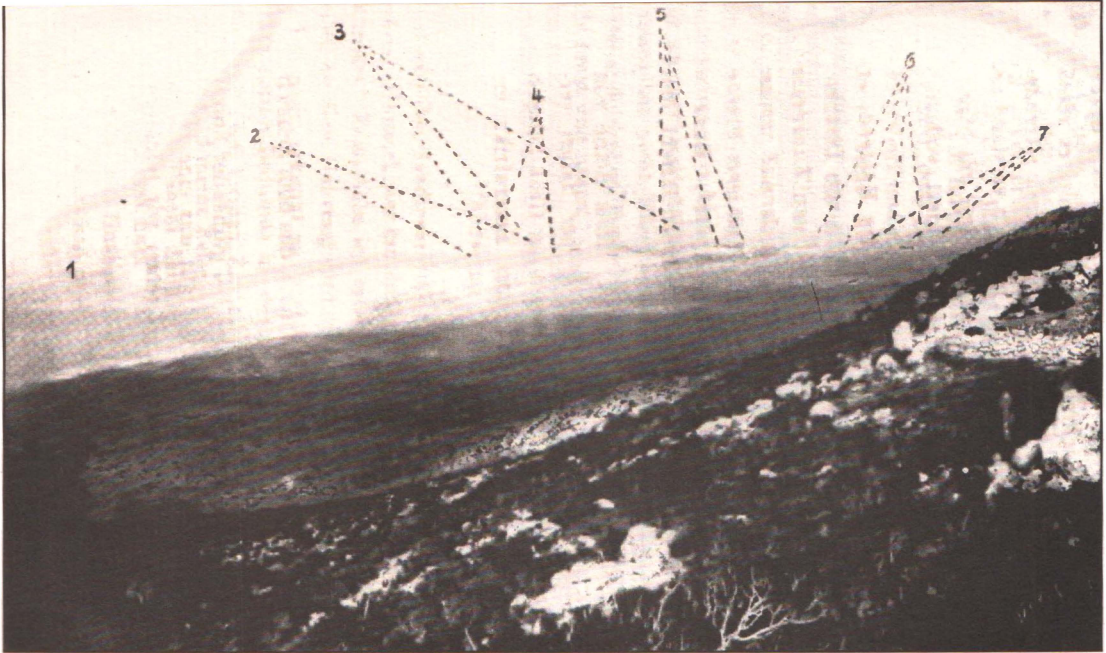
1 Yayınevinin notu: Yunan mitolojisine göre bahçeleriyle ünlü periler.

1 Ağustos 1912

Bir yığın Türk, Alman, Fransız ve İtalyan gazetesi okudum. Kafam allak bullak oldu. Bu çöl kampının yalnızlığı beni genellikle kederlendiriyor. Çoğu zaman kendimi, büsbütün yalnızlığının farkına varan, kilise bankının herhangi bir köşesine sığınmaya çalışan, orada meleklerin kanatları altına gizlenebileceğini düşünen bir yetim gibi hissediyorum. Lanet olası İtalyanlar yüzünden İstanbul ve Anadolu'daki hadiselerle ilgilenmem mümkün olmuyor. Memleketimde bana gittikçe daha çok ihtiyaç duyulduğunu hissediyorum fakat buraya bağlandım kaldım. Bu arada Derne tek bir top ile ateşe tutuluyor. İtalyanlar ise Derne'nin güneyinde dağ sırtlarına doğru geri çekilmiş, nafile çabalarla tabyalarından altı tane 15 cm.lik gülleli top ve kruvazörleriyle zavallı topumuzu susturmaya çalışıyorlar. Sesler çadırılı ordugahımızdan gece gündüz duyuluyor. Bizim 10 atışımıza İtalyanlar en az bin misli ile mukabele ediyor. Mevzilerinden çıkıp bir kere taarruza kalkışsalar, bizim için aylardır gazetelerinde yazarak diledikleri dersi inşallah alacaklar.

3 Ağustos 1912

A klıma çok ağır ve ciddi düşünceler takıldığında çizdiğim bazı kroki ve çizimleri dostlarıma gönderdim. Çizim yaparken zihnim dağılıyor ve beni sakinleştiriyor. Gelecek önümde o kadar karanlık ki; bazen hadiselere müdahale edemediğim zaman ve iş içinden çıkılmayacak hal aldığında, yanımda bir falcı bulunsa, huzursuz ve çalkantılı halimle onun sözlerini dinlesem diye murad ediyorum.

Derne önündeki mevzi. (8 Ağustos 1912): 1. Deniz 2. ve 6. İtalyanların müstahkem mevzileri 3. İtalyan Savaş gemileri 3a. Telsiz-telgraf istasyonu 4. ve 7. barakalar 5. Palmiye ağaçlarıyla Derne şehri

6 Ağustos 1912

Memleketten haberler kötü! Elden bir şey gelmiyorsa daha da kötü; yani kaderin yönünü değiştirmek gerekir. Yarın babam buraya gelecek. Araplar çok seviniyorlar. Onu karşılayarak bana verdikleri değeri göstermek istiyorlar.

7 Ağustos 1912

Dün akşam saat sekizde Derne'nin dağ geçidinde babamı beklerken, Araplar sevinç nişanesi olarak ateş yaktilar. Hava çoktan karardığı için ateşte parıldayan odun yığını güzel bir tablo gibi duruyordu. Babam beni gördüğünde gözyaşlarına hakim olamadı. Araplar elini öpmek için geliyor ve silahlarla ateş ediliyordu. Kampa kadar yol boyunca hep ateş yakılmıştı. Araplar meşale ve sancaklarla sağımızda ve solumuzda bize eşlik ederek sevinç çığlıkları atıyordu. Bir ara curcunanın etkisiyle atım ayaklanıp beni yamaçtan 10 metre kadar aşağıya fırlattı fakat bana bir şey olmadı. Kampa vardığımızda bizi başka merasimler bekliyordu.

Şu sıralar İtalyanlar yine çıldırmış gibi, Derne'nin doğusunda, tüm batarya ve kruvazörleriyle susturmayı çok istedikleri küçük topumuza ateş açıyorlar. Çünkü topumuz şehir ahalisinin moralini oldukça bozuyor.

10 Ağustos 1912

Burada bulunduğum dokuz aydan beri hastalıktan sadece on kişi vefat etti. Birliklerin sağlık durumu genel olarak iyi. Artık hararetli sıcaklar da geçtiğinden salgınların baş göstermesi için endişeye mahal yok.

Erzakımız fevkalade bir şekilde tedarik edildi; etimiz var, sebze oldukça bol hatta kavun karpuz da geldi. Üzüm pazara yığınla geliyor. Geçenlerde bana 3,5 kg ağırlığında bir üzüm salkımı getirdiler.

Bu arada İtalyan gazeteler yine hakkımda cüretkar yalanlar yayıyor. Hatta geçenlerde, İngiliz bir teğmenin eşiyle firar ettiğimi yazdılar. Bizim İtalyanlara karşı tutumumuz yine aynı devam ediyor fakat biraz daha gü-rültülü bir biçimde sürdürüyoruz. İtalyan şarapnelleri ise her zamanki gibi toplarımızın bin metre ötesinde pathıyor.

1. Enver Paşa'nın babası 2. Kutsal Sancak 3. Enver Paşa'nın ikinci yaveri 4. Enver Paşa
5. Seyyid el-Alemi, Büyük Senusi Şeyhi Seyyid Ahmet eş- Şerif in kayınbiraderi

12 Ağustos 1912

Bugün Ramazan ayı başladı, ben de Teravih namazına katıldım. Dinimiz namazda Allah'tan başka bir şey düşünmememizi emrediyor. Diğer düşüncelerden uzaklaşmak, insana huzur veren bir emir. Sallam ve Mukele arasındaki yol tamamlandı ve otomobiller İskenderiye'ye geldi.

G.'ye otomobilleri getirmesini söyledim. Motorlu taşıt birliklerinin kumandanı olacak.

16 Ağustos 1912

Şu lanet olası İtalyanlar bize taarruz etmeye bir kere olsun cesaret göstereselerdi! Kuşatma harbi sürdürmek zorunda kalışımız çok üzücü. Barış düşüncesinin, tüm planlanan işlerin sonunu getireceği aklıma geldikçe, çok kez Napolyon'un Mantova¹ önlerinde ne kadar bahtiyar olduğunu düşünüyorum. Bugün burada bir sürü can sıkıcı hadise vuku buldu. Çoğu kere kaygısız ve umutlu bir duruş sergilemekte zorlandım, halbuki Araplara karşı öyle görünmeliyim. Beni endişeli görürlerse onların da tavırları değişir; onlara sıkıntı oluşturacağımdan endişe ederler.

Gittikçe kötüye doğru giden İstanbul'daki hadiseler karşısında burada çaresizce duruyorum; çünkü memleketimin bir köşesini kurtarmam gerekiyor. Zabitlerin arasındaki tahrikçilere gelince; onlar hakkında Harbiye Nezareti'ne, memleketimizin ve ordumuzun sarsılmasını isteyen bu sefil-leri burada istemediğimizi bildiren bir telgraf çektim. Bu gibi durumlar, maalesef zavallı memleketim için endişeyle beklediğim türdeki buhranlar. Bunlara katlanmak gerekir. Bu sarsıntılar en azından belki de bu kıtada bir harbin çıkmasından bizi kurtarır.

1 Napolyon'un yaklaşık 6 aylık bir kuşatmadan sonra fethettiği Kuzey İtalya kenti.

20 Ağustos 1912

Geçenlerde Almanca bir kitap okudum. Bir satırı hatırımda kaldı; *“Ulaşmak istediklerimizi gerçekleştiremiyorsak, en azından gerçekleri olduğundan çok daha iyi görebiliriz.”*

21 Ağustos 1912

Dün toplarıyla şehri bombalayan topçu sınıfını denetledim. Düşman görünmüyordu. Her atışımıza en az on iki top güllesiyle mukabele ediyordu. Barut dumanından islenmiş ve İtalyan toplarının tozundan kirlenmiş oldukları halde vazifelerini ciddi ve sakince yerine getiren topçu sınıfını izlemek memnun ediciydi. Atışlar iyi takip edilebiliyordu. Dört tane 15 cm.lik gülleli topun dört boğuk vuruşuyla başlıyor, on saniye sonra bir vınlama ve ardından dört kez gümbürtülü bir patlama. Her yer beyaz veya kırmızı toza bulanıyor; topların düştüğü kireç zemine ya da kuma göre değişiyor. Sonra daha hafif patlamalar duyuluyor: Bunlar İtalyanların sahara toplarının şarapnel sesleri. Ardından da İtalyan toplarının yaylım ateşi duyuluyor, öyle rastgele atıyorlar ki bizden başka her yere isabet ediyor ve millet de bu durumla çok eğleniyor.

23 Ağustos 1912

Biraz önce Arnavutluk'tan beni çok huzursuz eden mektuplar geldi. Şimdi karar verme zamanı geldi çıktı.

24 Ağustos 1912

İstanbul'da meydana gelen hadiseler¹ bir ihtilalin doğal sonucudur fakat diğer ülkelere nazaran bizim için daha tehlikelidir. Sağduyulu birinin demirden eli her şeyi dengesine oturtmadıkça, işlerin düzene girmeyeceğinden korkarım. Ben bile şu anda vazifemi bırakabilecek durumda değilim. Şayet gitseydim tüm zabitlerimi alıp buradan götürürdüm; fakat şu sıra bu mümkün değil. Buradaki durum aydınlanırsa, belki bir ay içinde bana ihtiyaç duyulan bir yerde ortaya çıkarım. Mıknatısın pusula ibresini çektiği gibi vatanımı tehdit eden tehlikeler de beni çekiyor. Artık Trablusgarp sulh için dayanak noktası olmaktan çıktı; belki yakınlarda Balkanlar'da bir harbin çıkmayacağı ne malum. Şimdiki zaman bulutlarla kaplı fakat gelecek karanlık.

Bana, Salamus-Kasrı adlı harabeden bulunmuş, Antik Roma dönemine ait bir lamba getirdiler. Bu kasır, saraya benzer mimarişiyle diğer alışagelmış Roma kalelerinden farklı bir iç kaledir. Bu bina, çok muazzam dörtgen bir yapı. Ön cephesi özenle yontulmuş taşlarla yapılmış ve duvarları pişmiş tuğlalarla örülü. Kalenin avlusundan kazılarak çıkarılan bir duvar yığının üzerinde General Mehmet'e ait Arapça bir yazıt vardı; bu da kalenin Araplar tarafından yeniden onarıldığına işaret etmektedir.

Küçük kandili Almanya'daki iyi dostlarıma gönderdim; bu aslında bir nevi ilkelerime aykırı bir durum, bana kalsa vatanımın bir kum zerresi dahi Türkiye'den çıkmamalıdır.

1 Yayınevinin notu: İttihatçılarla Hürriyet ve İtilaf yanlısı subayların oluşturduğu Hâlâskâr-ı Zabitan arasında süren iktidar mücadelesi kastediliyor. 1912 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında önce İttihatçı Hükümet istifa etmiş, sonra da İttihatçıların çoğunlukta olduğu Meclis-i Mebusan feshe-dilmişti. Hemen ardından da Balkan Savaşları patlak vermişti.

28 Ağustos 1912

Şayet İtalyanlarla sulhumuz, vatanımızın hürriyetine teminat verecekse yani bugüne kadar bize ait bölgeleri bize bırakacaksa İstanbul'a geri dönebileceğimi umuyorum. Aksi durumda burada kalıp mücadele etmeye devam ederim. Yeni kabineye fikrimi açıklayıp, Trablus'taki bekleyiş durumu devam ederse Türk ordusundan istifa edeceğimi bildirdim.

Bugün kampa, farklı gazetelerin muhabirliğini yapan bir İngiliz, daha doğrusu İngiliz bir casus geldi. Doğrudan Londra'dan geliyor ve yaşlı bir tilkiye benziyor. Onu sıkı bir şekilde takip edeceğiz.

30 Ağustos 1912

Her yerde Antik Yunan dönemine ait kolonileşme çabalarının izlerine rastlanıyor. Bunlar evvelki medenileşme çabalarının ileri safhasını gösteren sulama tesislerine ait kalıntılar. Trieste'nin çevresine çok benzeyen Sirenayka'da, insanlar ve tarım için ihtiyaç duyulan su ustaca yapılmış su tesislerinden tedarik ediyormuş. Antik Yunan kolonileri şaşılacak derecede bir maharet sergilemiş. Bir zamanlar Yunanlıların yerleşim yeri olan bu harabelerde daha sonra yüzyıllarca hayvan sürüleri otlamış. Buraları tahrip etmeye başlayan barbarlardan sonra ülkeyi istila edenler de yıkıp dökmeyi sürdürmüştü. Şimdi yarı yabani bir toplum bu harabelere çadırlarını kurmuş. Bu insanlarda her şey çok ilkel; meskenleri, alışkanlıkları ve talepleri. Sünüsiler çaba göstermeseydi, şimdi tüm halk, Arap olsalar da tamamen cahil olurdu ve hiçbir dini anlayışları olmazdı.

Dağlık alanda bin bir meşakkatle yürüyen develere bakıldığında bu hayvanların bu bölgeye uygun olmadığı anlaşıyor; insanın katır veya atı olmalı. Bugünkü halkın çoğunlukla çölün güney bölgesinden gelen göçebe ailelerinden oluştuğunu varsayabiliriz. Bir zamanlar yaklaşık 1,4 milyon insanın burada yaşadığı kabul edilirse, şimdi 50.000 canı ancak doyuran bu topraklardan mucizeler oluşturmak için hem iş gücüne hem de paraya çok ihtiyaç var. Elbette ki bana düşen görev yalnızca vazifemi yerine getirmektir; ister muvaffak olayım ister olmayayım, durum değişmez. Türkiye'deki durumlar daha farklı olabilirdi. Arnavut Müslümanlar arasında meydana gelen ayaklanmalar önemli değil, fakat yabancı eller tarafından körüklenen Malisör İsyanı¹ tehlike arz ediyor. Şimdilik dostlarıma kimseyi muhalif davranışlarla kıskırtmamalarını ve tüm zorlukların çözümünü yeni hükümete havale etmelerini söyledim. Ödeyecekleri bedeller yetkilerini aşıyor. Sulh yaklaşıyor, belki bir iki aya kadar her şey sona erebilir. İtalyanlar önceleri Araplara güçlerini göstererek korkutmak için tüm tabyalarını vs. beyaza boyuyorlardı. Şimdi ise hiç görünmediklerinde çok seviniyorlar. İşte böylece beyaz renkleri haki renge büründü.

1 Yayınının notu: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun desteklediği Katolik Arnavut isyanı.

2 Eylül 1912

Bugün Almanya'dan çeşitli rejimleri makul biçimde anlatan bir mektup aldım. Asker olarak ordunun içinde mutlakiyetten yanayım fakat yönetim sistemi olarak Almanlarda olduğu gibi ılımlı bir anayasa tercih ederim. İktidarı paylaşmak isteyen tüm vasat kafalılar tasfiye edilmelidir. Bir Fransızın sözü çok doğrudur: "Cumhuriyetten önce tek bir zorba vardı, şimdi yüzlerce mevcut; çünkü tüm mebuslar güçlerini birilerine hissettirmek istiyor."

Mektupta, Talat'ın tutuklandığına dair bir dedikodudan bahsediliyor. Sebebi belirtilmemiş; şayet gerçekleşseydi, kendi tutuklanmama pek şaşımayacağım gibi bu duruma da pek şaşmazdım. Bu hep böyle süregelmiştir, neredeyse bir kaide haline gelmiştir; gerçek bir vatanseverin akıbeti ya hapisane ya da darağacıdır.

Eski rejimdekilere karşı yeterince sert bir tavır sergilemediğimiz konusunda bizi suçlamakta haklılar. Kanaatimce hükümetin kontrol altında olabilmesi için parlamentoya ihtiyacımız var. İç sulhun sağlanmasında neredeyse Drakon¹ gibi katı davranmalıdır; memleketin menfaati gereği onun gibi sert talimatlarla muamele etmelidir. Ülkenin asayışı mutlaka sağlanmalıdır. Şimdiki hükümet Abdülhamitçi olmasa da, biz Jön Türklere karşıdır. Şimdiki Türk Hükümeti şu an mevcut olan buhranın iç ve dış sulhu tehlikeye atmaması için katı tedbirlerden çekinmemelidir.

1 Çevirenin Notu: Atina'nın ilk kanun koyucusu olarak kabul edilen Drakon Batı dillerinde aşırı katı bir kural veya tedbiri nitelemek için kullanılan "draconian / draconien" sıfatı aracılığıyla ününü korumuştur.

6 Eylül 1912

Beni çok hoşnut eden Sünûsi Şeyhleriyle uzun süren bir toplantımız oldu. Sonra mitralyöz müfrezesinin kumandanı Teğmen von Bentheim ile bir gezinti yaptık. Yeni yapılan yolumuzu gezdik ve bir ağacın altında mola verdik. Almanya ve benim onlarda hayranlık duyduğum konular hakkında sohbet ettik.

Şimdi kendime burada bir ev yaptırıyorum. Sulh hakkındaki sürekli söylentiler sınırlarımı bozuyor ve savaşçıları da etkileyeceğinden korkuyorum. Bu evin inşaatı onları rahatlatıyor. Cam ve tahta noksanlığından sarayımın tabii ki pencereleri ve kapıları olmayacak.

Canımı sıkıdığı için ve burada elim kolum bağlı olduğundan artık Avrupa gazetelerini okumuyorum; Avusturya Nazırı'nın bize saldırıları hakkındaki haberler beni çok sinirlendirdi.

15 Eylül 1912

Bayram geçti, bayağı yorucuydu. Sabahleyin bayram namazından sonra, namazgah olarak düzenlediğimiz alanda elimi öpmek için herkes üzerime atıldı. Jandarma müdahale etmek zorunda kaldı yoksa bayramlaşma sırasında ezilecektim. Çadırımda daha muntazam bir biçimde sırasıyla önce zabıt ve memurlarla, aynı şekilde farklı kabilelerin şeyhleriyle bayramlaştık. Sonra Araplar küme küme, karınca sürüsü gibi çadırıma doluştu; 6 yaşındaki çocuktan 90 yaşındaki yaşlıya kadar. Herkes eğiliyor dizlerimi, ellerimi ve başımdaki örtünün kenarını öpüyordu. Bu insanları memnun etmek bu kadar basit.

Kahvaltıdan sonra hastaneleri ziyaret ettim. Dönüş yolunda öğleden önceki merasim yine tekrarlandı. Öğleden sonra çocuklara hediyeler ve giysiler dağıtıldı.

18 Eylül 1912

Dün gün doğuşunda, İtalyanların 10 kilometre doğuya doğru ilerlemiş mevzilerine saldırdık. Hedefim merkezi çökertmekti; buna muvaffak oldum. İtalyanlar tamamen şaşkına dönmüştü. Ancak kanatlarımızın bazı yanlış hareketleri maalesef zaferden tam istifade etmemize engel oldu. On altı saat süren muharebeden sonra geri çekilmek zorunda kaldık. İtalyanlar üstün müdafaa kuvvetlerine rağmen durdular, bizi takip etmediler. Topçu birliğimiz kendini mükemmel bir şekilde gösterdi. Yazıklar olsun! Muharebenin neticesi beklentilerimi tam karşılamadı.

Bu satırları yazarken kadınların tekdüze sesleri kulaklarımda yankılanıyor; ölenlerine ağıt yakıyorlar. Ağıtlar karşısında insanın kendini tutabilmesi çok zordur. Almanya'dan gelen mektubun bir satırı aklıma çok gelir: *"Erkeğin yaşamı onun hüneridir."*

21 Eylül 1912

Son muharebemizi anlatmaya çalışacağım. Gün batımından önceki durgunluktu, yaprak bile kıpırdamıyordu. Kabilelerin ve birliklerin kumandanları, alayların harekete hazır olduğunu bildirmek için çadırında bulunuyordu. Bazı bölükler, hatta topçu birlikleri ve mitralyöz müfrezesi gün içersinde belirlenen yerlere mevzilenmek üzere çoktan yola koyulmuştu. Hareket emri verilmiş, kumandanlar çadırından çıkıyor ve atların nal seslerinin yankıları çölde kayboluyordu. Milislerin geçişini görüyordum; önde çift sıra halinde atlı zabitler ve şeyhler, sonra yine çift sıra birlikler, omuzlarda yeni Mavzer tüfekleri veya İtalyan ganimetleri. Aralarında çakmaktaşı tabancalarıyla ak sakallı yaşlılar ve yanlarında torunları. Her on savaştının başında bir çavuş bulunuyor, genellikle omzunda bir kova su ve sırtında bir çuval ekmek taşıyan bir kadın onlara eşlik ediyordu. Adet olduğu üzere yine haykırışlarla erkekleri yüreklendiriyorlardı.

Maiyetimle beraber ata binip doğu kampına doğru yol aldığımızda güneş çoktan batmıştı. Gökyüzü sayısız yıldızlarla kaplıydı; benim de aklıma (ki çok anlamsız) büyük bir Berlin tiyatrosunun beyaza boyanmış tavanı geliyor. Derne vadisinin dik eğimli yollarından atlarla aşağıya inerken, ilerleyen son Arap gruplarından biriyle karşılaştık. Beni tanıdıkları an atımı durdurup tezahüratlarda bulundular.

Gece yarısına yakın bir zamanda doğu bölgesi kumandanının çadırına vardık. Burada toplanmış olan zabitlere saldırı planının teferruatını izah ediyor ve yazdırıyordum. Zaviye Şeyhlerine kısa bir konuşma yaptım ve sonunu Kuran'dan bir dua ayetiyle tamamladım. Kısa bir mırıltı; uzaklaşan atların nal sesleri, sonra etrafımız sessizleşti.

Muharebede vazifeli birkaç birliğin kumandanlarına telefon açıp her şeyin nizami olduğunu öğrendikten sonra, topçu birliğinin sağ kanadındaki mevziimize ulaşmak üzere atlarla yola koyulduk. Yaklaşık 4 saat süren bir gece yolculuğuydu. Siperlerini kazan ve toplarını yerleştirmeye çalışan topçu birliğinin kazma kürek seslerini duyuyorduk. Bana refakat eden

Muharebeden evine dönen bir Şeyh

kabile şeyhleri yakınımnda durdu; beyaz bormozları gecenin karanlığında ışıldıyordu.

Saate baktım ve sabah 5'e birkaç dakika vardı. Anlaştığımız üzere tam saat 5'te sağ kanadımızda piyadelerin ve mitralyözlerin coşkulu ateşi taarruzu ilan ediyordu; İtalyan topçu birlikleri oldukça şiddetle anında karşılık verdi. Topların alevlerinden başka bir şey görünmüyordu, sadece ateşin yönünden ve piyadelerin belirsiz çatışma seslerinden, muharebenin gidişatı takip edilebiliyordu.

Yaklaşık 15 dakika sonra ortalık nispeten sakinleşti; bu durumdan, bizimkilerin düşman mevzilerine girdiklerini anladım. Şafak vakti topçu birliğimiz karşıdaki küçük İtalyan cephesine ateş açtı. Tanyeri ağarken vaziyeti daha iyi gözlemleyebilmek için biraz öne geçtim. Merkezde her şey iyi görünüyordu; İtalyan mevzileri bölünmüş fakat sağ cenahımızda bizimkiler daha önce ilerledikleri yerden yine ilk İtalyan sınırına geri sürülmüştü. İki mitralyözlü muhafız bölüğümüz düşmanın karşı saldırısını durdurdu. Sol kanat da düşmanın üstün gücüyle karşı karşıya kalma tehlikesinde görünüyordu fakat tekrar nefes alabilmek için öğleye doğru kızgın ve keskin bir taarruzla hücumla geçtiler. Bulunduğum yerden savaşçıların açık ve koyu renkli küçük noktalar halinde birbirlerine karışmış vaziyette kıpırdamalarını görüyordum.

Muharebenin ileri geri gidişatını kımıldamadan izlerken, şu ana kadar bizim topçulara ateş açan İtalyan bataryalarından biri beni şiddetli bir şarapnel ateşine tuttu. Arkamı döndüğümde, emrimin aksine, tüm maiyetimi arkamda toplamış buldum. Düşman için çok rahat bir hedefti! Patlayan şarapnelere rağmen yerimizi boşaltmakla ona bu zevki tattırmayacaktık. Sağ kanatta düşman galip geldi. Bizimkiler şimdilik geri çekilmek zorunda kalmıştı; bunun üzerine aniden merkezi harekete geçirdim, sağ kanat da buna hemen katılınca düşman taarruzunu durdurmuş oldum. Böylelikle sol tarafımıza girilen darbe savuşturulmuş oldu, düşman taciz etmeye cesaret edemedi ve bizimkiler yeniden mevzilendi. Oldukça yorulmuştum ve sanırım neredeyse bir saat kadar yerde derin uyumuşum.

Akşam üzeri atlarla sağ kanat tarafına doğru dörtlüyle koşturuyorduk, ardımızdan bir sürü İtalyan şarapneli geliyordu. Adamlarımız başta fethettikleri İtalyan siperlerini yine bırakmak zorunda kaldıklarında, İtalyan mevzilerinin yüz metre önünde konuşlanılmıştı. Bulundukları yer elverişli değildi çünkü kanat sadece zırhlı kruvazörle ateşe tutulmuyordu, aynı zamanda gemiden indirilen birlikler tarafından da tehdit altındaydı. Akşam saatlerinde yeniden bu kanattan girişilecek bir taarruzun muvaffakiyet vaat

etmediğini anlamıştım. Kaldı ki batı bölgesi kumandanı da telefon etmişti ve düşmanın ana gücünün, sağ kanadın önünde, bizden yaklaşık bir tugay daha kuvvetli şekilde toplandığını bildiriyordu.

Bu nedenle muharebeyi durdurmaya kendimi mecbur hissettim. Karanlığın çökmesiyle ölü ve yaralılarımızın istisnasız tümünü toplayarak geri dönmeyi emrettim. Kanlı bir gün olmuştu; Bu muharebenin tarihinde yeni bir sayfa yazılmıştı.

İleri karakolumuz, yirmi dört bataryasıyla, dört saha ve altı dağ topuyla hareketlerimize müdahale etmeye cesaret edemeyen ve bugün hâlâ görünmeyen düşmanla temas halinde kaldı. Kuvvetleri bizim emrimize amade!

Topçu birliğimiz kendinden on kat kuvvetli topçu birliğine direndi ve birçok düşman bataryasını susturdu. Kaybımız 98 ölü ve 185 yaralı. Maa-lesef bu mücadelelerin harbin neticelenmesi üzerinde hiçbir etkisi olmuyor.

23 Eylül 1912

Bunca can sıkıcı hadisenin yanı sıra bir de Mısır'daki komisyon fena halde usandırıyor beni. Şu anda para bekliyordum, cevaben bu ay için paramdan 15.000 Türk lirası harcadıklarını bildirdiler. Çok sinirliyim! Korkunç derecede ahmak insanlar bunlar! Kesintiyi telafi edebilmek için yine banknot bastırmak zorunda kaldım. Çok şükür ki Araplar katında itimadım sarsılmaz durumda. Şu günlerde hakikaten banker miyim, komutan mıyım bilmiyorum. Fakat burada da vaziyet aynı her yerde olduğu gibi: İnsanın elinden her iş gelmelidir.

Kağıt paramın değerini tekrardan yükseltebilmek için yeni bir tedbir koydum. Burada, Devlet Kasası'nın bir Ticaret Bankası gibi işlevleri var. Mısır'a veya herhangi bir yere para yollamak isteyen kişi parayı ikamet ettiği bölgenin komutanlığının kasasına yatırır; bu da Merkez Devlet Kasası'na bildirir. Merkez Devlet Kasası, telgrafla Harp Nezareti'ne veya komiserliğe, meblağın şahsa verilmesi yönünde talimat verir. Kasalar, zahmet bedeli olarak yüzde yarım miktarı masraf hesaplar. Şimdi, benim parama yatırım yapanların bu masrafı ödemesi gerekmediği ancak para olarak altın kullananların bu küçük vergiyi ödemeleri gerektiği yönünde talimat verdim. Umarım bunun sonucunda ticarete benim banknotum tercih edilir.

Carabub'daki maiyetimin amiri bugün bana, Büyük Sünûsi Şeyhi Ahmet eş-Şerif'in benimle tamamen aynı fikirde olduğunu haber verdi. Şayet Türk Hükümeti bu bölgeyi gözden çıkaracak olursa, benimle beraber harbi sürdürmeyi istiyormuş.

Çok kere ve bugün de Avrupa'daki yaşantımı düşünüyorum. Avrupa'nın kültürel hoşluğunu tanımasaydım, belki de buradaki yaşantım bana daha kolay gelebilirdi. Buna karşın da biliyorum ki Avrupa'ya münhasır bir düşünme tarzı burada bizde olmayan şekilde insana içsel bir kuvvet kazandırıyor. Elbette aza kanaat eden ve hiçbir ihtiyaç duymayan buradaki Bedeviler "medenileşirlerse", sahip oldukları tüm güzel vasıflarını kaybeder

ve dolayısıyla bozulurlar. Arzu ve hakikat arasında kocaman bir mesafe olduğu içi mutsuz olurlar; fakat bu mutsuzluk hayatlarında bir zarurete dönüşür. Medenileşme hastalığına tutulacaklar fakat hal çaresi olan ilacı almak istemeyeceklerdir. Avrupai Medeniyet bir zehirdir fakat uyanmaya yardımcı olan bir zehirdir; insan uyumak ister, artık uyuyamaz. Gözlerini tekrar kapamak istediğinde ölmek gerektiğini hissedersin. Avrupalılar ile aramızdaki fark, onlar hayatı tüm bilgileriyle hafife almaktadırlar. Biz ise o idrake bir kez erdiysek, hayatı olduğundan daha da zor hale getiririz, bilhassa alışagelmış ilkelerimizi değiştirmeye çalıştığımızda.

Elbette Arapların şimdilik hâlâ memnunlar. Müzik icra ediyorlar; ney üfleniyor, tef çalınıyor, şarkıların coşkusu gittikçe artıyor ve insanlar oynuyor.

Bugün Derne'den ilk haberleri aldım. İtalyanların kaybı tahmin ettiğimden daha fazla. Ölü ve ağır yaralıların sayısı 800'ü aşmış. İtalyanlar bizim geride bıraktığımız 22 yaralımızı bulmuş. Çoğu Sirenayka'nın dağ köyü Hassa'dan olduğu için, buraya bir elçi gönderip Hassalılar muharebeyi bırakıp ordularına geri dönerse yaralıları serbest bırakacaklarını bildiren haberi göndermişler. Buna mukabil Hassalılar şöyle cevap vermişler: Siz vatanımızı talan etmek için buraya geldiniz. Biz yalnızca Allah'a ve Sultan'a itaat ederiz. Sizinle muharebe etmeye ant içtik, yaralılarımıza gelince, biz onları zaten ölü saydık. Onlar için ağladık, Şimdi geçti. Onları bıraksanız da bırakmasanız da kabilemizin son neferi silah tuttuğu müddetçe sizinle harp edeceğiz. Size tavsiyemiz, esirlerimize iyi davranmanız ve bizim elimizde olan kendi esirlerinizi unutmamanız.

Böyle insanların emrimin altında olmasından ve onlarla birlikte muharebe edebilmemden gurur duyuyorum.

İki gün zarfında, komisyon vergisi ödenmeden, banknotlarımdan 10.000 Türk lirası satın alınmış. Şimdiye kadar Türkiye'nin böyle yerli tahvillerden bu kadar alıcısı olmamıştır. Bana öyle geliyor ki Sayın Helfferich veya Sayın Karl Fürstenberg ile rekabet edeceğim.

27 Eylül 1912

Buradaki küçük öğrenciler, okul eğitimlerinin yanı sıra biraz askeri talim de görüyorlar; her Cuma günü atış talimi oluyor. Buradaki pedagojik deneyimlerimizden o kadar hoşnutum ki şeyhlerin oğullarından 23 tane Arap çocuğu seçtim. Masrafları Hükümet tarafından karşılanacak olan bu çocuklar İstanbul'daki liseye gönderilecek. Ayrıca 30 çocuk da Harp Okulu'na gidecek. Böylece burada giriştiğimiz işleri, benim fikirlerim doğrultusunda sürdürecektir bir neslin oluşacağını ümit ediyorum.

28 Eylül 1912

Yarın, İtalyanların bize harp ilan etmesinden bu yana neredeyse tam bir yıl geçmiş olacak. O zamanlar bulunduğumuz vaziyetin umutsuz bir vaka olduğunu ve şerefli bir çöküşten başka çaremizin olmadığına inanıyordum. Buradaki insanları ve ülkeyi tanıımıyordum. Yaşlı ve beceriksiz bir general tarafından komuta edilen Bingazi'nin iç bölgesinde üç yüz kilometrelik cephede dağılmış vaziyetteki dayanağımız yaklaşık üç yüz kötü donanımlı cesareti kırılmış askerimizdi. Yedek stok adına sahip olduğumuz her şey düşmanın eline geçmişti. Beni İstanbul'dan göndermek istememişlerdi. Harbiye Nazırı bana, bir hiç uğruna kendimi beyhude kurban etmememi söylemişti; bu dava zaten kaybedilmişmiş. Ona kısaca açıkladım: "Sadece vatanın şerefini kurtarmak için size yardım etmek istiyorum. Şayet bir şeye muvaffak olamadan vefat edersem, hiç değilse İslam dünyasına, kendi anlayışımıza göre yetenekli bir zabiti gönderdiğinizi fakat kendisinin bir şeye muvaffak olamadığını söylersiniz. Onu parasını çalmak için öldürdüklerini bildirirsiniz (çünkü Harbiye Nazırı Arapların beni öldürüp soyabileceklerini de sözlerine ilave etmiş ti). Bir yıl geçti; kehanet gerçekleşmedi.

İtalyanlar bana çok kızgın, Deme'de bir kolordudan fazla asker toplanmış. Fakat biz onlarla dalga geçmek için oradan uzaklaşıyoruz. Keşke bu harp, kale ablukasında yetersiz malzemeyle ayakta kalma çabası yerine, hareketli bir muharebe olsaydı.

"Hiçbir zaman insanların karşısında dengeni kaybetme!" nasihatini gönlüme yerleştiren dostumu bugün şükranla yad ediyorum. Kanaatime göre bu nasihati can-ı gönülden benimsemişim, böylelikle nice başa çıkılmaz sanılan zorlukların üstesinden geldim. Araplar ve hatta kıskanan dostlarım bile bana destek ve yardımcı oldu; sadece dostumun ısrarlı tavsiyesine uyarak herkese aynı sükunet ve ruhi dinginlikle mukabele ettim.

Burada birçok vesileyle Bedevi kadınlarının azmine, kanaatkârlıklarına,

güçlü kişiliklerine ve cesaretlerine hayranlık duyuyorum. Güzellik noktasındaki hayranlık, işin doğrusu, daha az! Zabıtlara umumi müsaade ile burada evlenebilmelerine izin verdim. Bir gün herhalde bizim kadınlarımız da iyi ya da kötü Batıdaki kadınlar gibi sosyal yaşamdaki aynı yeri alacaktır. Kaldı ki Batılı kız kardeşlerinin aksine, İslam Hukuku’nun onlara eşleri nezdinde verdiği ihsandan istifade etmeye devam edeceklerdir. Maalesef kadınların yalnız bir kısmı bu sosyal hayattan faydalanabilecektir. Diğerleri, yani çoğunluğu ise, Avrupa’daki aşağı ve kısmen orta sınıf gibi, bunun karşısında mustarip olacaktır. Avrupa, medenileşme adına bizden ileri olduğundan, bizim de varlığımızı koruyabilmek için onları taklit etmemiz gerektiğinden, bu medenileşmenin tüm fenalıkları bize de gelecektir. Bizler, kadınlarımızın eski hayatlarından bir şeyleri yeni yaşantılarına katabilmek için yeterince akıllı olmayı temenni etmeliyiz. İnşallah!

Şu sıralar düşmanla sürekli küçük çarpışmalarımız oluyor. Fakat bunlar maalesef sonuç alıcı değil. Yine de İtalyanları yıpratarak morallerini bozuyor. Esirlerin anlattıklarına göre, zabıtlar erler gibi uzun zamandır kıyafetleriyle yatıyormuş ve bizim sahip olduğumuz rahatlığın onda birine bile malik değillermiş.

Çok kez kendimi askeri anlamda önemli bulmuyor ve hadiselerle basit bir erin gözüyle bakıyorum. Şairlerin arasında yer alıp hissettiklerimi ifade edebilmeyi ne çok isterdim. Öyle anlar oluyor ki şiirsel duygular beni resmen etkisi altına alıyor, bu ruhi bağımsızlık ve ulvi hissiyat içersinde en büyük kararlarımı alıyorum.

Harp Nezareti bir telgrafla, Balkan devletlerinin seferberliğini ve bizim genel seferberliğimizi bildirdi. Siranayka’nın müdafaası yine tamamen benim ellerimde. Vaziyet biraz çetrefilli, fakat bu oyunu bizim kazanacağımızı hissediyorum. Çok acayıptır ki, bu haberdan sonra içim huzurlu ve sakin. Önsözlerime göre sanki davamız, nihayetinde zaferi alıp gerçekten götürmek zorundaymış gibi geliyor.

4 Ekim 1912

Bugün komitedeki eski arkadaşlarımdan birinden bir telgraf aldım. Bana gönderilen mühimmat ve silahtan oluşan büyük bir sevkiyatın, gemiyle güvenilir bir yere vardığını ve karaya çıkarıldığını bildiriyordu. Vatanın müdafaası için bu, büyük önem taşıyor. Trablus'a da muazzam miktarda mühimmat ve yedek malzeme geldi.

Gece bombardımanımızdan sonra Derne yine eski, gizem dolu ve hareketsiz görüntüsüne büründü; hiçbir ışık ve ateş yanmıyor. Sadece belli belirsiz on bin yerlinin ve kırk bin İtalyanın karışık sesleri geliyor. Sayıca ve teknik açıdan üstünlükleriyle kalelerinin arkasına sürünerek saklananlar, bizim hareket özgürlüğümüzü oldukça kısıkanıyorlardır.

Şu sıralar kampta altın bir takıyı işleyen bir sanatçı keşfettim. Şimdi memleketimde her şey alevler arasında. Bize her yönden saldırıyorlar. Çok defa Dünya Savaşı ihtimalini düşünüp değerlendiriyorum. Şayet Almanya ve Avusturya uzlaştırmacı bir girişimde bulunmazsa, yakında Balkanlar'da harp başlar ve kim bilir hangi sonuçları doğurur? Vatanımın en büyük tehlikeye maruz kaldığı yerde olamadığım için çok üzgünüm!

Biraz önce bir telgraf aldım; İtalyanlar Bomba'da bir bataryayı karaya çıkarmışlar, Susa'da da dört kruvazör yerleştirilmiş. Ne amaçladıklarını çok merak ediyorum.

Büyük Şeyh Seydi Ahmet'in gönderdiği özel bir elçi yoldaymış; bana selam ve hediyeler takdim edeceklermiş; iki zenci bayan, fildişi v.s.. Aman Allah'ım, ben ne yapayım bu esmer hanımlarla? Kendi kullandığı ve hayır duası edilmiş tüfeğini de göndermiş.

9 Ekim 1912

Gece boyunca aralıksız olarak bombalar patlıyor. Artık neredeyse her gün çatışma oluyor.

10 Ekim 1912

İtalyanlar üç gündür şiddetle taarruz ediyor. Geri hattımızın güneyinden-beş kilometre kadar öne geçmişlerdi, fakat ilerlemeleri şimdilik durdu ve ilk cephelerine geri püskürtüldüler. İtalyanların çok kayıpları oldu; (bana getirilen evraktan da anlaşıldığı üzere) aralarında bir sürü zabıt de var.

12 Ekim 1912

Trablusgarp meselesinin tamamı benim için şahsi bir şeref meselesine büründü. Burada, “Sultan vazgeçse bile ben sizi asla bırakmayacağım” şeklinde söz vererek Arapları, kadınları ve çocuklarıyla birlikte düşmana karşı yürüttüm. Şimdi bu cesur insanları terk edip İtalyanlara teslim etmeyi düşünmek bana zor veya imkansız geliyor. Diğer taraftan vatanım çok vahim bir durumda! Fakat yeniden kendime soruyorum: Bedeviler benden daha mı çok sadıklar? Sözümden dönmem yüreksizlik olmaz mıydı? Ne yapayım şimdi? Karadağ’da harp patlak vermiş; onu diğer Balkan ülkeleri izleyecektir (ve ardından da Avrupa’daki kargaşalar!). Bu durumda İtalyanlarla olan harbimiz ne anlam taşıyor? Bedevilerimin kaderi de en nihayetinde başka bir yerde belirlenecektir.

Geçenlerde bir Arap casus, bir ay kadar önce İtalyanların başıma 200 lîre (İtalyan lirası) ödül koyduklarını söyledi. Bunu yapacak kimseyi bulamadıkları için ödülü 900 lîre yapmışlar. Öyle görünüyor ki, harpten önce bizim jandarma birliğimizde vazifeli olan birini bulmuşlar. Kiralık katille gülmek zorunda kaldım. İtalyanlar farkında değil herhalde, isteseydim tabyaların muhafazasına rağmen bir gün içinde Derne’deki beş generalin kellesini uçurttururdum.

Benim yiğitlerim vazifelerini yerine getirmeye devam ediyorlar. Burada bir aile bulunuyor, geriye sadece baba kalmış; on bir oğlu ve damatlarının hepsi ölmüş. Ona taziyelerimi bildirdiğimde bana: “Vatan ve din uğruna şehit oldukları için onlarla iftihar ediyorum.” dedi.

14 Ekim 1912

Az önce, harp hakkında haberler sunan İtalyan gazeteleri geçti elime. Yalan haberler bildiriyorlar ve her şeyi çarpıtarak anlatıyorlar; gerçekten ilgilenmeye değmez. Ancak bana şahsen saldırmaları çok adice ve aşağılayıcı. Bu durumdan onlar için tehlike arz ettiğimi anlıyorum. Yiğit muhaliflerim bana bir şey yapamadıklarından dolayı, küstah çocuklar gibi rencide ederek benden sinirlerini çıkarabileceklerini zannediyorlar!

16 Ekim 1912

Yakında, hangi stratejiye başvuracağımı ve burada kalıp kalamayacağımı açığa kavuşturmayı ümit ediyorum. Önümüzdeki günlerde Sünûsi Şeyhlerinin fahri elçilerini bekliyorum; onlarla yapılacak toplantı neticesinde bu karar olgunlaşacaktır.

17 Ekim 1912

İstanbul'dan haber yok! İngiliz gazetelerinin haberlerine göre Balkanlar'da umumi harp olmayabilirmiş. İki rakip güç kendini saydırma çabasında. Adem-i merkeziyet¹ planını güden Avusturya belki Balkanlar'da bir karmaşanın vuku bulmasına engel olabilir. Başta Balkan devletlerini teşvik eden Rusya, şimdi onları Üçlü İtilaf Devletlerinin diğer güçleriyle birlikte geri çekmek istiyor. Adem-i Merkeziyet vaat etmekle kalmıyor, geniş ıslahatların da yapılacağını söz veriyor, hatta harp zaferle bile sonuçlansa onların bundan daha fazlasını elde edemeyeceklerini ekliyor.

1 Çevirenin notu: Yetkilerin yerel makamlara da verilmesi.

22 Ekim 1912
(*Bir dosta yazılan mektup*)

Dün akşam İtalyan kumandanı bana mektupla sulh kararını bildirdi. Gece Harbiye Nazırı'ndan bir telgraf aldım; Zat-ı şahaneleri sulha imza attığından dolayı husumete son vermeme emrediyordu. Neler düşündüğümü gözünde canlandırabilirsin. Nihai kararına varabilmek için bugün buraya gelecek olan Seydi Ahmet'leri bekledim. Karar verildi: Harp devam edecek!

Harbiye Nezareti'nin telgraflarından anlaşılan o ki hükümet iki bölgeyi de açıkça kaybetmiş. Demek ki bir yıldır çoluk çocuk açgözlü düşmanla savaşıyor bu cesur insanları yüz üstü bırakıyoruz. Onları savaşa teşvik eden ve anavatanın yardımını vaat eden ben, şimdi içimde tarif edilemez bir çelişki yaşıyorum. Ne bu ülkeden vazgeçebiliyorum ne de bana acilen ihtiyaç duyan vatanımı yüz üstü bırakmak istiyorum. O halde burada küçük bağımsız bir devlet kuracağım. Balkanlar'a gelince, hâlâ onları yenebileceğimizin ümidi tükenmedi, böylece bizi rahat bırakırlar da biz de nihayet ihtiyaç duyulan içteki ıslahatları ve devletimizin yeniden inşasını ele alabiliriz.

Vazifemizi hakkıyla yerine getirdik ama yeni hükümet her şeyi yok etti. Rezil bir sulh; sırtımızda bir sürü akıbeti meçhul harpler; nihai sonuç budur!

24 Ekim 1912

Hadiseler hızla birbirini izlediğinde, gidişatın hangi yöne ilerleyeceğini bilmeden bu kadar uzaklarda olmak çok vahim! Her yerde müdafaada kalmalı, sadece Bulgaristan'a karşı hücumla hareket etmeliydik. Zabitle-rimden bazılarını, memlekette faydalı olmaları için uğurladım bile.

Evvelki gün yaverimi elçi olarak İtalyanlara gönderdim. İki gün orada kaldı. Sulh haberinden sonra disiplinin oldukça azalmış olduğunu anlattı. Askerler generallerini dahi selamlamıyorlarmış; son derece bitkin görünüyorlarmış.

Bazı İtalyan zabitler beni Berlin'den tanıyor. Bana selam gönderiyorlar. Bunca hadiseden ve İtalya'nın haydutça taarruzundan sonra tanışıklığımızı tazelemek hoşuma gitmiyor!

27 Ekim 1912

Bugün atla, iki İtalyan zabitin beni beklediği ileri karakolumuza gittim. Biri Derne'deki birliklerin Kurmay Başkanı. Bana ayrıntısıyla Türk birliklerinin Sirenayka'dan sevkini nasıl tasarladığını anlattı. Onu çok dikkatle dinledim ve henüz hiçbir talimat almadığımı bu nedenle hiçbir karara varamayacağımı ifade ettim. Bu talimatlar ulaşır ulaşmaz onu hemen haberdar edeceğimi bildirdim. Bugün Dahiliye Nezareti'nden aldığım telgrafta, Kumanova'da dört Sırp tümeninin yenilgisi beyan ediliyordu. Bu haber, kampta sevince neden oldu. İnşallah diğer cephelerden de iyi haberler gelir; aksi takdirde, oluşan zarar başka türlü telafi edilemez gibi.

30 Ekim 1912

Bugün İtalyanlar bana 26 Ekim'e kadar olan gazeteleri gönderme nezaketini gösterdiler. Rumeli'deki vaziyet bizim için oldukça ciddi görünüyor. Kudretsiz bir izleyici olarak vaziyetin kötüleştiğini izlemek, gözümde gittikçe daha rezil ve dayanılmaz bir hal alıyor. Harbin gidişatı aleyhimize dönmeye başlarsa, verdiğim onca söze ve tüm arzularıma rağmen, en hızlı şekilde İstanbul'a hareket edeceğim. Çok kederliyim, bilhassa elim kolum bağlı beklemek zorunda olduğum için.

31 Ekim 1912

Dört gündür İstanbul'dan haber alamıyorum. Sanki Harbiye Nezaretî'nde unutulmuş gibiyim. İtalyanlar da birliklerin sevki için cevap bekliyor. Oralarda, harbin akıbetini belirleyecek çetin muharebeler oluyordur.

8 Kasım 1912

Gazetelerde dolu dolu vaazlar var! Demek ki bu yirminci yüzyılda İslam'a karşı düzenlenen bir Haçlı Seferi!

25 Kasım 1912

Nihayet! Zarlar atıldı. O halde Sirenayka'yı, yani çok sevdiğim saltanatımı ve her halükarda bağımsız vazifemi terk ederek sade bir yarbay olarak vazifemi sürdürebilmek için İstanbul'a dönüyorum. İstanbul'dan gelen son telgrafta göre artık burada daha uzun kalınabilecek gibi görünmüyor. En azından müdafaanın güvenceye alınması için gerekli ön çalışmaları yaptım. Düşmanlarım aldığım kararı kendi usullerine göre yorumlayarak şerefime leke sürmek için fırsat kollayacaklardır; umurumda değil. Benim için önemli olan vatanımın menfaati açısından acilen ihtiyaç duyulan yerde hizmet etmektir.

Yola çıkmadan bir akşam önce Bingazi'den, İstanbul'daki okullar için seçtiğim küçük talebeler geldi. Milli marşı söylediler; bu muhteşem insanların olduğu ülkeyi terk etmem gerektiği düşünceleri ve marşın nağmeleri karşısında gözyaşlarımı zor tuttum.

Burada her şey gelişime açıldı ve bir yıllık çalışmaların bilançosu da en güzel umutları haklı çıkarıyordu. Burada, çiftçiden tutun büyük şeyhlere kadar herkesin her tür fedakarlığı yapabilmek için en ufak işareti bekleyen bir halk vardı arkamda! Hatta bir göçebe topluluğu için hiç duyulmamış bir şey olduğu halde vergi ödemek istiyorlardı. Dolaylı yollardan sağladığım gelirlerle bütçeyi dengeleyebildiğim için şimdilik onlara doğrudan vergi yüklemek zorunda değildim. Sivil idare, bir yıl içinde çok basit bir planla düzene oturdu. Ülkenin tamamı uzun zamandır çeşitli zaviyelerin bölgelelerine taksim edilmiş durumda. Bu nedenle zaviyelerin büyük şeyhleri kendi beldelerine ait hükümet işlerini yerine getirmeye taliptiler. Çevredeki tüm şeyhler toplanmış zirvedeki en yaşlı şeyh ile istişare ediyorlardı. O ise meclisin başı olarak askeri ve sivil yasaların doğru uygulanmasından sorumluydu.

Sabit ordu üç piyade alayından; piyade alayı üç taburdan; her bir bölük, 150 savaşçı ve askerleri beslemek ve tıbbi tedavilerini sağlayacak 15 kadımandan meydana gelecekti. Bunlara dört tüfekli üç mitralyöz bölüğü ve dört toplu üç batarya eşlik edecekti. Piyadeler çoktan "Muhafız" adını almıştı.

Yerliler de eğitilmek üzere, topçu sınıfı ve mitralyöz bölükleri arasında yer almıştı. Süvariler de şimdilik, her birinde yüz atlı olmak üzere üç süvari taburundan müteşekkildi; aslında ateşli olmayan silahlarını süvari olarak nasıl kullanacaklarını bilmediklerinden sadece atlı piyadeleri oluşturuyorlardı. Kısa süre önce Derne'de Muhafızlardan yetenekli olan gençleri seçip onbaşı mektebi şeklinde bir bölük meydana getirildi. Muhafız Alayı'nın bayrağı emanet edilmiş bu bölükte beş ay boyunca kalmaları gerekiyordu; böylece diğer birlik bölümlerinde onbaşı olarak vazifelendirileceklerdi. İki jandarma bölüğü emniyet hizmetini görüyordu.

Yoktan meydana getirdiğim bu birliklerin ihtiyaçlarının ve donanımlarının aylık masrafı 9000 Türk lirası, ülkenin 10.000 Türk lirası değerindeki gelirlerinden karşılanıyordu. İşgal altındaki şehirlerle her tür alışveriş yasak olduğundan, tüm ihtiyaç Mısır'dan geliyordu: Sirenayka'nın tamamı için aylık 25.000 Türk lirası değerindeki malzeme. Bir de gümrük gelirleri oluyordu; yüzde yirmi beş gıda, yüzde elli çay, şeker ve kıyafet gibi. Bunlar da bana artı 8500 Türk lirası gelir getiriyordu. Develerle giriş ücreti vb. şeylerin gümrük masrafı aylık 2500 Türk lirasına tekabül ediyor ve böylece aylık 11.000 Türk lirasını buluyordu. Banknotlar için 10.000 sterlin harcanmıştı. 5000 sterlini daha şimdiden bizzat kendim geri aldım; geri kalanın karşılığı olarak İskenderiye'de 5000 sterlin değerinde altın mevcut. Bununla şeyhlerin parası ödenebilirdi. Ayrıca Sirenayka'da devlet kasasında 10.000 sterlin değerinde altın mevcut.

Yaklaşık on tane 1000 talebelik mektep ve 150 kişilik kız mektebi kurulmuştu. İstanbul ile yaptığım anlaşma gereği Türkiye'ye iki yüz talebe göndermiştim, özellikle şeyhlerin oğullarını; hatta otuzunu Harbiye Mektebine yollamıştım (yirmisi piyadeye, altısı topçu sınıfına, dördü süvari sınıfına). Bunlardan beşi Tıbbiye'ye, beşi veterinerlik, beşi eczacılık, altmışı astsubaylığa, on beşi muallimlik eğitimine, geri kalanlar silah fabrikalarına ve mesleki müesseselere yerleştirildi.

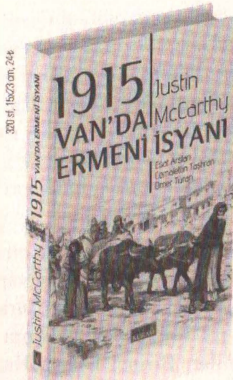
Buradan ayrılmadan birkaç gün önce büyük Şegeb Kalesi'nin okula dönüştürülmesi tamamlandı. Burada düz mektep olarak, çeşitli zanaat ve tarım becerileri öğrenilebilirken, zanaat ve mesleki mekteplerle işbirliği halinde hizmet veriliyor. Küçük, kiralanmış bir arazi de oraya ait. Bir zabıt, müdür olarak vazifelendirilmiş; eğitim askeri usulle veriliyor. Herkes silahlı ve her gün iki saat talim yapmak zorundalar. Talebeler iki yıl burada kaldıktan sonra, gezici mekteplerde her kabileye giderek muallimlik yapacaklar.

Her şeyin ötesinde, sınırda silah ve mühimmat sevkiyatı gerçekleşmişti

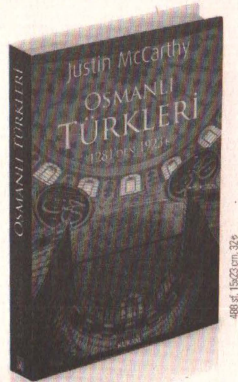
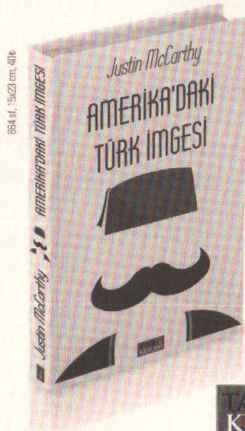
ve hiçbir eksiğim kalmamıştı. Allah biliyor, bu teşkilatı anlatılamaz zahmetlerle meydana getirip muvaffak olduktan sonra her şeyden vazgeçmenin bana ne kadar ağır geldiğini. Ardımda bırakacağım dostlarım bu eserin devamını getirecektir. Bir konuda çok memnun oldum: Sünûsilerin büyük şeyhi Seydi Ahmet eş-Şerif son dakikasına kadar atalarının zihniyetine sadık kaldı. İtalyan kralından gelen hediyeleri ve Bingazi'de büyük bir zaviye kurma önerisini gururla reddetti. Koca yürekli bir adamdı ve hâlâ daha öyle!

Almanca Baskıya Sonsöz

Bunun akabinde Enver Paşa Sirenayka'dan ayrıldı. Mısır'da onun hakkında arama emri çıkarıldı; fakat kılık değiştirerek İtalyan vapuruyla Brindisi'ye ulaşp hemen Viyana üzerinden İstanbul'a vardı. Burada, bilindiği gibi, vatanının tarihinde önemli bir rol aldı. Enver Paşa'nın birinci Trablus seferinde ektiği mukavemet tohumları Birinci Dünya Harbi'nde İtalyanların zararına neden oldu. Enver Paşa'nın kurduğu teşkilat sayesinde, kardeşi General Nuri Paşa ve Cafer Paşa birleşik kabilelerle birlikte istilacılara karşı öyle bir muzafferiyet elde ettiler ki İtalyanlar bugün sadece kıyı boyunca dar bir alanda varlık gösterebiliyorlar.

"Kaliteli tarih ve kuram kitapları"
parolasıyla yayın hayatına adım atan
Tarih & Kuram Yayınları, ilk kitaplarını sunar...

TARİH & KURAM

İrtibat: 0212 292 65 27

"Enver Paşa'nın Trablusgarp Günlüğü", İtalyan işgaline karşı direnişi örgütlemek için Trablusgarp'a giden Enver Paşa'nın o dönem dostlarına yazdığı mektuplardan derlenmiş önemli bir kaynak. Mektuplar, Alman Genelkurmayı tarafından "günlük" şeklinde düzenlenerek 1918 yılında basılmış ve cephedeki subaylara propaganda amaçlı dağıtılmış.

